

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА"
для студентів спеціальності 8.03060101
"Менеджмент організацій і адміністрування
(за видами економічної діяльності)"
всіх форм навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ, 2012

Затверджено на засіданні кафедри комп'ютерних систем і технологій.
Протокол № 2 від 04.10.2011 р.

Укладачі: Ястремська О. М.
Пилипенко А. А.
Кавун С. В.
Ріпка Д. О.

P58 Робоча програма навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства" для студентів спеціальності 8.03060101 "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)" всіх форм навчання / укл. Ястремська О. М., Пилипенко А. А., Кавун С. В. та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 84 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями й темами, визначено компетенції й обсяги знань, які повинен опанувати студент з даної дисципліни. Розкрито основні принципи організації й забезпечення функціонування економічної та інформаційної безпеки підприємств.

Рекомендовано для студентів спеціальності 8.03060101 "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)" всіх форм навчання.

Вступ

Розвиток ринкової економіки в Україні суттєво змінив умови діяльності підприємств: змінились форми та методи державного регулювання, посилився вплив зовнішнього середовища, основною якістю якого є невизначеність, збільшився рівень відповідальності керівників підприємства за управлінські рішення, що самостійно приймаються, з'явилась конкуренція та необхідність адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. Зміна умов господарювання стала передумовою появи в діяльності підприємств нових проблем, які вимагають теоретичного обґрунтування та вироблення практичних рекомендацій щодо їх вирішення. До числа таких проблем можливо віднести і проблему забезпечення економічної безпеки підприємства як безпеки його взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища. Підтвердженням актуальності даної проблеми та усвідомлення цієї актуальності керівниками підприємств є створення в організаційних структурах управління спеціальних підрозділів, покликаних забезпечити економічну безпеку господарюючих суб'єктів. Зазначене обумовило актуальність розробки та впровадження навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства" у програму підготовки магістрів за спеціальністю "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)". Вона є теоретичною та практичною основою для подальшого опанування студентами предметної області економіки, організації та планування діяльності підприємства, використання комп'ютеризованих систем і технологій в організації та плануванні діяльності; а також отримання практичних навичок з організації зберігання, обробки та захисту інформації на всіх етапах функціонування підприємства.

Навчальна дисципліна "Економічна безпека підприємства" відноситься до вибіркових дисциплін підготовки магістрів за спеціальністю "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)". Вона входить до циклу дисциплін з менеджменту, необхідних менеджерам сучасних підприємств незалежно від форм власності та організаційно-правової форми господарювання.

Мета навчальної дисципліни – формування теоретичних знань та практичних навичок економіко-правового характеру щодо розвитку відносин між зацікавленими особами зовнішнього та внутрішнього середовищ в системі управління підприємством з метою підвищення рівня його економічної безпеки в ринковій економіці.

Також мета викладання дисципліни полягає у такому:

надання студентам теоретичних основ, практичних й методичних рекомендацій у галузі інформаційної та економічної безпеки (розробка плану та рекомендації щодо забезпечення інформаційної та економічної безпеки економічної інформації, яка категоризована, визначення комплексу програмних засобів щодо забезпечення інформаційної та економічної безпеки на підприємствах);

освоєння студентами необхідних знань щодо захисту економічної інформації від несанкціонованого доступу;

формування у студентів комплексу вмінь і навичок створення та застосування сучасних методів аналізу економічної інформації на підприємстві;

підготовка студентів до майбутнього застосування нових технологій щодо організації інформаційної та економічної безпеки на всіх етапах діяльності підприємства;

формування у студентів комплексу знань та вмінь, які допоможуть їм в майбутньому здійснювати діяльність пошукового і творчого характеру в процесі навчання;

підготовка студентів до самостійного освоєння нових програмних засобів необхідних для забезпечення інформаційної та економічної безпеки в ході навчального процесу і роботи відповідно до профілю підготовки;

освоєння студентами необхідного інструментарію методів, які можуть бути застосовані в процесі вивчення складних систем – економічних, інформаційних, аудиторських, облікових тощо;

формування у студентів навичок ефективної роботи з джерелами інформації.

Спосіб досягнення зазначеної мети міститься у використанні в навчально-виховному процесі системи педагогічних заходів та дій, що засновані на реалізації під час занять загальнодидактичних принципів інформаційно-рецептивного, репродуктивного та проблемного методів навчання.

Об'єкт вивчення дисципліни – система економічної безпеки підприємства.

Предмет навчальної дисципліни – наукові основи безпеки підприємницької структури, принципи, методи захисту підприємства в умовах ризику та невизначеності, методичні положення щодо формування системи економічної безпеки підприємства, також комп'ютерні технології, що вико-

ристовуються в області економіки, організації та планування діяльності підприємства та засоби захисту категоризованої економічної інформації.

Основними завданнями даної навчальної дисципліни є оволодіння знаннями щодо особливостей діяльності та розвитку підприємств в умовах ризику та невизначеності зовнішнього середовища і навичками щодо забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємства; одержання знань з основоположних принципів побудови та функціонування систем економічної безпеки; одержання знань про механізми забезпечення інформаційної та економічної безпеки, функціональні складові економічної інформації; підготовка студента до подальшого поглибленого вивчення спеціальних дисциплін; вироблення навичок самостійного вивчення різних категорій інформації та проведення їх порівняльного аналізу при забезпеченні її інформаційної та економічної безпеки.

Важливість питань, що розглядаються в навчальній дисципліні, полягає в необхідності знань щодо суті захисту складових підприємства, методики та техніки гарантування безпеки суб'єктів господарювання різних форм власності, видів діяльності, а також вмінь та навичок з виявлення порушень фінансової, кадрової, технічної дисципліни, їх аналізу та встановлення причин виникнення і шляхів подолання. Основою викладання навчальної дисципліни є лекційні заняття. Крім лекцій, передбачаються практичні заняття та семінари з найбільш важливих питань навчальної дисципліни. Аудиторні заняття доповнюються самостійною роботою студентів над рекомендованою літературою, конспектами та завданнями, які видає студентам викладач.

Засобами досягнення мети та рішення завдань дисципліни є:

1. Підручники, навчально-методичні та довідкові посібники, технічна документація, що видані центральними видавництвами, а також розроблені на кафедрі та видані у ХНЕУ.

2. Навчально-матеріальна база, до складу якої входять: обчислювальний центр з комплексом мережного обладнання, персональні комп'ютери, автоматизовані навчаючі системи, комплект дидактичних матеріалів, що складається зі слайдів, технічна апаратура.

Програму навчальної дисципліни розроблено відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти на базі освітньо-професійної програми підготовки магістра. Враховано рекомендації положень Болонської декларації щодо кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Структура програми навчальної дисципліни наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Структура програми навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна: підготовка магістрів	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів відповідних ECTS: 5 кредитів, у тому числі: змістовних модулів – 3, самостійна робота, завдання для самостійної роботи	Шифр та назва галузі знань: 0306 Менеджмент і адміністрування	Вибіркова. Рік підготовки: 5(1). Семестр: 10(2)
Кількість годин усього – 180; за змістовними модулями: модуль 1 – 72 години, модуль 2 – 78 годин, модуль 3 – 30 годин	Шифр та назва спеціальності: 8.03060101 – Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)	Лекції (теоретична підготовка): 22 години. Лабораторні роботи: 22 години. Практичні (семінарські) заняття – 11 годин. Консультації: 10 годин. Самостійна робота: 115 годин
Кількість тижнів викладання – 22. Кількість годин за тиждень – 2 (модуль 1), 3 (модуль 2,3)	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Вид контролю: ПМК

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни є самостійна робота студентів з літературою з питань забезпечення інформаційної та економічної безпеки економічної інформації на підприємстві.

Самостійна робота студента повинна бути спрямована на якісну підготовку до практичних і лабораторних занять з метою закріплення практичних і методичних навичок з дисципліни. Перед плановими практични-

ми та лабораторними заняттями викладач видає конкретне завдання до підготовки до нього з зазначенням теми, мети, питань, що вивчаються, та рекомендованої літератури.

Час, що відводиться на самостійну підготовку з дисципліни, повинен використовуватись студентом для поглибленого вивчення теоретичного матеріалу дисципліни з використанням основної та додаткової літератури, що рекомендована на лекціях. Для цього викладач повинен наприкінці кожної лекції ставити конкретні завдання до самопідготовки з переліком питань, що вивчаються самостійно, та конкретних цілей, досягненню яких служить їх обробка. При цьому цілі повинні бути щільно зв'язані з практичними завданнями підготовки студента як фахівця.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час проведення аудиторних занять: лекційних, практичних та лабораторних. Також велике значення в процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів. Усі ці види занять розроблені відповідно до положень Болонської декларації.

1. Кваліфікаційні вимоги до студентів

Дисципліна "Економічна безпека підприємства" для студентів спеціальності "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)" є вибірковою дисципліною, яка забезпечує формування вмінь, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою.

Дисципліна вивчається на основі базової загальноекономічної та правової підготовки студентів, а також на базі вивчення навчальних дисциплін "Економічна теорія", "Макроекономіка", "Мікроекономіка", "Економіка підприємства", "Основи менеджменту", "Господарське право".

Дисципліна є підґрунтям для подальшого вивчення дисциплін, пов'язаних з галузевою специфікою кожної спеціальності та спеціалізації. Знання з даної дисципліни дозволять успішно вивчати такі дисципліни, як: "Фінансовий менеджмент", "Управління розвитком", "Тактичне і оперативне управління виробництвом", "Стратегічне управління розвитком підприємства", а також виконувати курсові та дипломні роботи.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних, лабораторних, практичних або семінарських занять. Велике значення під час вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів. Усі види занять розроблено відповідно до положень вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Необхідна навчальна база перед початком вивчення дисципліни: з метою кращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знаннями та навичками в галузі інформатики та комп'ютерної техніки, фахових курсів з економіки, організації та планування діяльності підприємства.

В результаті вивчення запропонованої навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

наукові основи безпеки підприємницької структури;

сутність економічної безпеки підприємства та її функціональні складові;

значущі загрози та небезпеки економічній безпеці підприємства на різних інституційних рівнях;

принципи організації системи економічної безпеки підприємства.

основні підходи до гарантування безпеки;

функції менеджменту безпеки підприємництва;

основні нормативно правові документи, що регламентують діяльність служби безпеки на підприємстві;

критерії оцінки та методи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;

сутність, завдання та функції ділової розвідки, її основні напрями;

способи захисту комерційної таємниці підприємства;

засоби та методи забезпечення сталого економічного розвитку підприємства в сучасних умовах господарювання та їх ресурсне забезпечення;

класифікацію систем економічної безпеки і основні принципи їх функціонування, призначення, типи і характеристики;

моделі інформаційної та економічної безпеки, стандарти BS та інші міжнародні й загальноприйняті стандарти відповідної галузі;

особливості категоризованої економічної інформації, що підлягає захисту та відповідні нормативні документи, які регламентують визначені категорії інформації;

можливості програмного забезпечення для забезпечення інформаційної та економічної безпеки;

методи оцінювання рентабельності використання необхідного програмного забезпечення інформаційної та економічної безпеки на підприємстві;

основні загрози безпеки інформації і принципи створення комплексного захисту інформації;

можливості ОС і спеціальних програм по забезпеченню безпеки категоризованої економічної інформації.

Практичні навички, якими оволодівають студенти при вивченні дисципліни:

1. Ставити завдання, аналізувати, давати порівняльну характеристику програмного забезпечення інформаційної та економічної безпеки на підприємстві.

2. Розробляти вимоги щодо створення комплексу засобів та їх подальшого використання при забезпеченні інформаційної та економічної безпеки на підприємстві.

3. Налаштовувати параметри програмного забезпечення, використовуючи можливості операційних систем з метою поліпшення рівня інформаційної та економічної безпеки.

4. Вибирати, розробляти та використовувати засоби аудиту та діагностики систем економічної та інформаційної безпеки для підтримки їх надійного функціонування.

5. Застосовувати математичні методи для моделювання наслідків втрати, пошкодження, зміни та інших несанкціонованих дій з економічною інформацією.

6. Оформлювати прийняті управлінські рішення у вигляді комплексу документації, враховувати технологічні, ергономічні та естетичні фактори під час використання засобів забезпечення інформаційної та економічної безпеки.

7. Оцінювати потенційні загрози безпеки економічної інформації і застосовувати засоби її захисту на всіх етапах виробничого циклу на підприємстві.

8. Проводити об'єктивний аналіз ефективності прийнятих управлінських рішень, користуватися обраним технологічним апаратом щодо вирішення завдань підприємства, які виникають під час розробки та дослідження систем економічної та інформаційної безпеки.

Компетенції, яких набуває студент після опанування дисципліни.

Компетенції з планування:

здатність прогнозувати й критично оцінювати можливі напрями розвитку підприємства в умовах ризику та невизначеності стану зовнішнього середовища;

вміння розробляти стратегічні плани розвитку підприємства з урахуванням небезпек та загроз його діяльності;

здатність визначати тактичні та оперативні плани господарської діяльності підприємства через забезпечення відповідного рівня його економічної безпеки;

спроможність передбачати напрями розвитку зовнішнього середовища та пов'язані з цим загрози діяльності підприємства;

здатність передбачати й запобігати економічним ризикам;

вміння розробляти плани підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності діяльності підприємства з урахуванням можливих ризиків.

Організаційні компетенції:

здатність створювати та забезпечувати здійснення конкретних програм розвитку підприємства з урахуванням ризику та невизначеності середовища господарювання;

спроможність формувати та реалізовувати стратегію економічної безпеки підприємства в рамках загальної стратегії його розвитку;

здатність організувати реалізацію стратегічних, тактичних, оперативних планів діяльності підприємства щодо забезпечення відповідного рівня його економічної безпеки;

вміння формувати службу економічної безпеки на підприємстві;

вміння розробляти положення про службу економічної безпеки;

здатність розробляти функціональні обов'язки посадових осіб служби економічної безпеки;

здатність організувати ефективну конкурентну розвідку;

вміння реалізовувати заходи щодо підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності діяльності підприємства з урахуванням можливих ризиків;

здатність обґрунтовувати доцільність та забезпечувати ефективність взаємовідносин з відповідними зовнішніми організаціями щодо забезпечення економічної безпеки;

вміння забезпечувати взаємодію служби економічної безпеки з керівництвом та іншими підрозділами підприємства.

Компетенції з мотивації:

здатність забезпечувати зацікавленість персоналу у забезпеченні відповідного рівня економічної безпеки підприємства;

вміння розробляти та впроваджувати заходи з мотивації персоналу підприємства з метою запобігання конфліктів та забезпечення їх узгодженої та плідної співпраці;

спроможність володіти способами регуляції емоційної напруги в процесі ділового спілкування з питань забезпечення економічної безпеки підприємства;

вміння використовувати неконфліктні підходи в процесі розроблення та прийняття колективних рішень щодо фінансово-господарської діяльності підприємства в умовах ризику та невизначеності.

Компетенції з контролю:

здатність виявляти порушення фінансової, кадрової, технічної дисципліни та розробляти й реалізовувати заходи з їх усунення;

вміння контролювати виконання пропозицій щодо усунення виявлених недоліків, порушень і загроз економічній безпеці підприємства;

вміння застосовувати та розробляти критерії оцінки ефективності діяльності служби економічної безпеки на підприємстві.

Координаційно-інтеграційні компетенції:

здатність використовувати правила ефективного ділового спілкування щодо управління економічною безпекою підприємства;

здатність проводити колективні наради, переговори, узгоджувати інтереси всіх зацікавлених осіб щодо забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємства;

здатність впроваджувати заходи з профілактики конфліктних ситуацій у діяльності системи економічної безпеки;

вміння вирішувати конфліктні ситуації в системі економічної безпеки підприємства.

Компетенції з маркетингу:

здатність організовувати інформаційне забезпечення прийняття рішення щодо доцільності ділової співпраці з урахуванням можливих ризиків;

вміння забезпечувати встановлення ефективних контактів із потенційними діловими партнерами, формування та підготовку необхідних пакетів документів, угод, договорів з урахуванням можливих ризиків;

спроможність реалізовувати заходи щодо забезпечення збереження довгострокових контактів із стратегічними діловими партнерами.

Технологічні компетенції:

вміння впроваджувати методику та техніку гарантування безпеки на підприємствах всіх форм власності, різних видів діяльності;

здатність визначати права та обов'язки відповідних підрозділів щодо забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства;

спроможність надавати рекомендації щодо усунення негативних факторів в роботі підрозділів підприємства.

Інформаційно-аналітичні (діагностичні) компетенції:

вміння збирати та обробляти первинну інформацію, яка використовується під час прийняття управлінських рішень;

здатність володіти методами та засобами прийняття управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства;

спроможність ініціювати дослідження і критичний аналіз чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ господарювання підприємства;

вміння формувати вимоги до розкриття інформації на підприємстві;

здатність налагоджувати ефективну інформаційно-комунікаційну взаємодію між службою безпеки, іншими підрозділами, керівництвом підприємства та зовнішнім середовищем в умовах жорсткої конкуренції, прояву загроз, небезпек, ризику і конфліктів.

Дослідницькі компетенції:

спроможність здійснювати збір, оброблення інформації та інтерпретацію результатів щодо фінансово-господарської діяльності підприємства в мовах високого ступеня ризику та невизначеності зовнішнього середовища;

вміння здійснювати збір, оброблення інформації та інтерпретацію результатів щодо діяльності служби безпеки на підприємстві;

здатність досліджувати потенційні та реальні загрози економічній безпеці підприємства та аналізувати причини їх виникнення;

вміння розробляти документарне забезпечення заходів з організації та здійснення діяльності служби безпеки на підприємстві;

здатність проводити опитування різних категорій респондентів щодо актуальних питань економічної безпеки на підприємстві;

вміння розробляти науково обґрунтовані методи, методики, підходи щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Освітньо-методичні компетенції:

спроможність забезпечувати об'єктивну оцінку власного освітньо-професійного потенціалу;

здатність відстежувати й використовувати новітні наукові та технічні досягнення у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства;

вміння ефективно застосовувати організаційні форми підвищення кваліфікації працівників служби економічної безпеки;

спроможність забезпечити зацікавленість працівників служби економічної безпеки у навчанні та підвищенні кваліфікації.

Компетенції соціально-особистісні:

здатність учитися;

креативність, здатність до системного мислення;

наполегливість у досягненні мети;
турбота про якість виконуваної роботи.

Інструментальні компетенції:

навички роботи з комп'ютером;
дослідницькі навички.

Загально-професійні компетенції:

базові уявлення про економічну інформацію й інформаційний обмін між суб'єктами та об'єктами підприємства;

базові уявлення про розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі;

сучасні уявлення про роль і розвиток мережних технологій у житті світового суспільства;

здатність застосовувати основні методи аналізу й оцінки стану систем економічної та інформаційної безпеки;

здатність до ділових комунікацій, навички роботи в команді.

Спеціалізовано-професійні компетенції:

здатність використовувати знання в галузі математичної статистики для статистичної обробки експериментальних даних;

здатність використовувати математичний апарат для практичного оцінювання характеристик систем економічної та інформаційної безпеки;

знання й уміння в галузі теоретичних основ інформатики й практичного використання комп'ютерних технологій;

здатність володіти професійними навичками роботи з комп'ютером, використовувати інформаційні технології для рішення експериментальних і практичних завдань на підприємстві.

Професійні компетенції:

здатність планувати й реалізовувати заходи щодо підвищення рівня автоматизації підприємства в сфері економічної та інформаційної безпеки;

здатність організовувати облік та аудит систем економічної та інформаційної безпеки відповідно до вимог безпеки інформаційного обміну;

знання правових основ і законодавства України в галузі інформаційної та економічної безпеки.

Програму навчальної дисципліни розроблено відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти на базі освітньо-професійної програми підготовки магістра. Враховано рекомендації положень Болонської декларації щодо кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Програма дисципліни відповідає вимогам державного стандарту освіти зі спеціальності "Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)".

2. Тематичний план навчальної дисципліни

З самого початку вивчення дисципліни кожен студент повинен ознайомитись як з програмою дисципліни і формами організації навчання, так і з структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання навчальної роботи.

Тематичний план дисципліни "Економічна безпека підприємства" складається з трьох модулів, кожний з яких об'єднує у собі відносно окремий самостійний блок дисципліни, який логічно пов'язує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками.

Розподіл навчального часу за формами навчання та видами занять виконується відповідно до робочого навчального плану (табл. 2).

Таблиця 2

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Тема дисципліни	Кількість годин, відведених на:				
	лекції	лабораторні заняття	практичні (семінарські) заняття	самостійну роботу	поточні консультації
Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства					
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки	1		1	6	
Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства	2		2	8	1
Тема 3. Система економічної безпеки підприємства	2		2	8	1
Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства	2		2	8	1
Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці	2		2	8	1
Тема 6. Ділова розвідка	2		2	8	

1	2	3	4	5	6
Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки					
Тема 7. Загальні принципи безпеки інформаційних технологій	2	4		12	1
Тема 8. Канали витоку інформації	3	6		19	1
Тема 9. Організація інформаційної безпеки на підприємстві	3	6		19	2
Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі					
Тема 10. Організація інформаційної безпеки комп'ютерних мереж	2	4		12	1
Тема 11. Правові основи ІБ	1	2		7	1
Всього	22	22	11	115	10

Навчальний процес згідно з програмою навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства" здійснюється у таких формах: лекційні та лабораторні заняття; самостійна робота студентів; контрольні заходи.

3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства

Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки

Поняття економічної безпеки. Класифікація видів економічної безпеки зовнішнього та внутрішнього середовища системи. Сутність продовольчої, технологічної та соціальної безпеки на національному рівні. Проблеми співвідношення економічної безпеки особистості, підприємства, регіону та держави. Стан безпеки організації. Безпека як функція організації. Джерела негативних впливів на економічну безпеку підприємства.

тва. Основна мета економічної безпеки підприємства. Основні функціональні цілі економічної безпеки. Види заходів безпеки: загальні та спеціальні. Економічна безпека підприємства на різних стадіях життєвого циклу. Проблеми сучасного ринку, які обумовлюють необхідність економічно безпечного функціонування підприємства.

Об'єкт та предмет економічної безпеки. Групи суб'єктів економічної безпеки.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки: безпосередні чинники виробництва, стабільний попит на продукцію, надійність постачальників, зовнішня конкуренція, державне економічне регулювання діяльності підприємства, надійний захист комерційної таємниці, компетентність керівництва підприємства.

Види загроз економічній безпеці за місцем, природою, ймовірністю, сферами виникнення, за наслідками, за відношенням до людської діяльності, за об'єктами посягань, за можливістю прогнозування. Економічні загрози. Фізичні загрози. Психологічно-інформаційні загрози. Ризики як фактори загроз економічній безпеці підприємства. Зовнішні та внутрішні джерела загроз: кримінальні структури, промислове шпигунство, фірми-розвідники, конкуренти, корумповані представники органів влади, правоохоронних органів, контролюючих органів, засобів масової інформації, керівники організації, менеджери середньої ланки, працівники підприємства, працівники служби безпеки.

Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства

Структура економічної безпеки підприємства. Внутрішньовиробничі (фінансова, кадрова, технологічна, правова, інформаційна, екологічна, силова) та позавиробничі (ринкова та інтерфейсна) складові економічної безпеки. Поняття індикаторів економічної безпеки підприємства.

Фінансова складова як внутрішньовиробнича функціональна складова економічної безпеки. Свідчення про послаблення фінансової складової. Типова послідовність дій щодо забезпечення фінансової складової економічної безпеки. Показники фінансової складової економічної безпеки. Області фінансової стійкості.

Безпека підприємства в інтелектуальній та кадровій сферах. Характеристика інтелектуальної складової. Особливості кадрової складової. Внутрішні та зовнішні загрози порушення інтелектуальної та кадрової

складових економічної безпеки підприємства. Послідовність заходів щодо забезпечення інтелектуальної та кадрової складової. Показники інтелектуальної та кадрової складової. Кадри як внутрішня загроза безпеці підприємства. Зловживання з боку персоналу: дрібні разові розкрадання, систематичні розкрадання, "внутрішнє підприємництво". Функції та завдання кадрової служби в сфері забезпечення економічної безпеки.

Техніко-технологічна складова економічної безпеки підприємства. Загрози послаблення техніко-технологічної безпеки підприємства. Етапи забезпечення техніко-технологічна складова економічної безпеки. Показники техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства.

Політико-правова безпека підприємства. Основні причини виникнення внутрішніх і зовнішніх негативних впливів на політико-правову безпеку. Особливості процесу забезпечення політико-правової складової економічної безпеки. Індикатори оцінки рівня політико-правової безпеки підприємства.

Інформаційна складова безпеки. Показники інформаційної складової. Рівні інформаційної безпеки. Побудова системи інформаційної безпеки. Оцінювання інформаційних ризиків.

Безпека підприємства в екологічній сфері. Алгоритм процесу забезпечення екологічної складової економічної безпеки. Показники безпеки підприємства в екологічній сфері. Рівні екологічної безпеки.

Силова безпека підприємства. Негативні дії щодо силової складової. Показники силової безпеки підприємства. Послідовність дій щодо організації силової складової економічної безпеки.

Ринкова складова економічної безпеки підприємства. Свідчення ослаблення ринкової безпеки. Показники безпеки підприємства на ринку. Організація служби маркетингу як відповідального підрозділу за забезпечення ринкової складової.

Інтерфейсна складова економічної безпеки підприємства. Умови взаємодії з економічними контрагентами. Роль служби маркетингу в забезпеченні інтерфейсної складової.

Тема 3. Система економічної безпеки підприємства

Поняття та основні елементи системи економічної безпеки підприємства. Організація системи безпеки підприємства. Завдання, що вирішуються системою гарантування безпеки. Політика безпеки підприємства:

поняття, цілі та складові. Програма гарантування безпеки підприємства. Особливості стратегічного управління в сфері безпеки. Тактика гарантування безпеки. Засоби гарантування безпеки: технічні, організаційні, фінансові, інформаційні, правові, кадрові, інтелектуальні. Механізм реалізації безпеки. Функції системи безпеки. Принципи забезпечення економічної безпеки. Режим функціонування системи економічної безпеки.

Концепція безпеки підприємства. Вимоги, що висуваються до концепції безпеки підприємства. Структура концепції економічної безпеки підприємства: опис проблемної ситуації в сфері безпеки підприємства, механізм гарантування безпеки, заходи щодо реалізації заходів безпеки.

Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства

Служба безпеки як підсистема підприємства. Мета та завдання служби безпеки. Типові функції служби безпеки підприємства. Процедура створення та ліквідації служби безпеки підприємства. Кадрове, матеріально-технічне та правове забезпечення діяльності служби безпеки підприємства.

Структура та особливості управління діяльністю служби безпеки підприємства. Особливості підбору персоналу для роботи у службі безпеки. Складові служби безпеки підприємства: сектор охорони, режиму, технічного захисту, оперативної роботи. Завдання служби безпеки щодо гарантування режиму та охорони. Перевірка роботи служби безпеки. Особливості використання послуг зовнішніх охоронних організацій як альтернатива створення служби безпеки підприємства.

Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці

Комерційна таємниця підприємства. Відомості, що становлять комерційну таємницю підприємства. Правові аспекти комерційної таємниці.

Механізм визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю. Досвід іноземних підприємств щодо визначення комерційної таємниці. Тотальний, плагіаторський, аналітичний та експертний способи визначення комерційної таємниці.

Поняття та особливості недобросовісної конкуренції. Види недобросовісної конкуренції. Форми недобросовісної конкуренції: економічне, пряме фізичне придушення, промислове шпигунство.

Економічне шпигунство: поняття та особливості. Форми та методи економічного шпигунства. Шпигунство як спосіб добування інформації, що становить комерційну таємницю.

Налагодження охорони комерційної таємниці на підприємстві. Контроль персоналу. Використання технічних засобів.

Тема 6. Ділова розвідка

Поняття ділової розвідки. Історія виникнення та напрями розвитку ділової розвідки. Специфіка трактування ділової розвідки та її відмінність від промислового шпигунства.

Особливості ділової розвідки. Класифікація ділової розвідки за предметом інтересів. Перелік запитань, від яких залежить якість розвідки. Послідовність вирішення певних завдань ділової розвідки. Механізм діяльності ділової розвідки

Роль ділової розвідки у бізнесі. Основні переваги компанії, що має сильну структуру ділової розвідки.

Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки

Тема 7. Загальні принципи безпеки інформаційних технологій

Поняття інформації та її захисту. Основні поняття захисту інформації: речова, телекомунікаційна та документована. Інформаційні ресурси й процеси. Категорії інформації: державна таємниця, комерційна, службова та банківська тайна, персональна інформація.

Основні характеристики інформації: конфіденційність, цілісність та доступність. Методи порушення конфіденційності, цілісності й доступності інформації.

Загрози ІБ, їх класифікація та основні характеристики. Уразливість інформації. Основні групи загроз: порушення цілісності, порушення конфіденційності та доступності інформації. Аналіз погроз ІБ, проблеми інформаційної війни.

Існуючі стандарти ІБ, їх основні положення щодо використання в інформаційних технологіях. Нормативні документи на підприємстві для організації безпеки економічної інформації. Основні заходи щодо організації спеціального діловодства з носіями інформації.

Роботи, які пов'язані із розробкою й аналізом засобів забезпечення ІБ систем економічної та інформаційної безпеки на основі розроблених програм і методик, у тому числі із забезпеченням вимог, що впливають із документів, що регламентують режим безпеки даних.

Аналіз існуючих методів і засобів, застосовуваних для аудиту й захисту комерційної інформації, і розробка пропозицій по їхньому вдосконаленню й підвищенню ефективності.

Оцінка техніко-економічного рівня й ефективності запропонованих і реалізованих організаційно-технічних рішень, пов'язаних із застосуванням програмно-технічних засобів ІБ, з урахуванням перспектив і напрямків їхнього вдосконалення.

Тема 8. Канали витоку інформації

Історичний аспект виникнення та використання каналів витоку інформації.

Поняття каналу витоку інформації. Класифікація каналів витоку інформації, їх характеристики. Области використання каналів витоку інформації. Методи та засоби захисту каналів витоку інформації.

Поняття інформаційного потоку в каналі витоку інформації. Математичний опис інформаційного потоку.

Способи використання каналів витоку інформації у процесі діяльності підприємства.

Таємні канали витоку інформації. Організація виявлення таємних каналів витоку інформації. Моделі таємних каналів витоку інформації. Організація захисту інформації при визначенні таємних каналів витоку інформації.

Загальні класифікація віддалених мережних атак при використанні електронних каналів витоку інформації. Типові віддалені атаки. Атаки на основі використання стеку протоколів TCP/IP.

Основи використання сканерів ІБ в різних каналах витоку інформації. Властивості, достоїнства та недоліки використання сканерів ІБ. Аналіз інформації, отриманої при використанні сканерів ІБ.

Організація проведення різних видів аудиту інформації в різних каналах витоку інформації. Аналіз та подальше використання інформації, отриманої при проведенні аудиту. Формування "динаміки" використання каналів витоку інформації з метою отримання оцінки їх ефективності.

Тема 9. Організація інформаційної безпеки на підприємстві

Поняття політики безпеки (ПБ) на підприємстві. Приклади розроблених ПБ на підприємстві. Служби ІБ на підприємстві. Типові функціональні обов'язки співробітників служби ІБ. Методика розробки ПБ на підприємстві. Основні етапи реалізації ПБ в умовах сучасного бізнесу. Приклади сценаріїв злому ІС на підприємстві.

Багаторівнева структура ПБ. Математичний опис багаторівневої ПБ. Політика захисту цілісності Байба.

Типова структура підсистеми безпеки ОС і функції, які виконуються: ідентифікація й аутентифікація, розмежування доступу, аудит, підзвітність дій, повторне використання об'єктів, точність і надійність обслуговування, захист обміну даних. Реалізація підсистеми ІБ на підприємстві.

Відомі міжнародні стандарти управління ІБ: BS 7799 (ISO/IEC 17799 и ISO/IEC 27001), Orange Book, X.800, критерії Європейських держав, Control Objectives for Information and Related Technology (COBIT), IT Infrastructure Library (ITIL) и Statement on Auditing Standards (SAS) No. 70, керівні документи Держтехкомісії Росії.

Архітектура систем попередження вторгнення – Intrusion Prevention Systems (IPS). Організація конфігурування IPS для подальшого використання на підприємстві.

Архітектура систем визначення вторгнення – Intrusion Detection Systems (IDS). Організація конфігурування IDS для подальшого використання на підприємстві. Організація використання обох систем – IPS та IDS для забезпечення комплексного захисту.

Організація оптимального використання парольного захисту інформації на підприємстві. Властивості, достоїнства та недоліки використання парольного захисту. Розрахунок стійкості парольного захисту інформації. Використання парольного захисту інформації в різних системах.

Організація на підприємстві групи улагоджування інцидентів комп'ютерної безпеки (ГУІКБ). Її права, статус, обов'язки. Порядок й організація проведення розслідування за фактом комп'ютерного інциденту.

Системи автентифікації та ідентифікації. Класифікація систем автентифікації та ідентифікації. Особливості електронних систем автентифікації та ідентифікації.

Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі

Тема 10. Організація інформаційної безпеки комп'ютерних мереж

Програмно-апаратні засоби забезпечення ІБ в комп'ютерних мережах. Протоколи автентифікації при вилученому доступі. Засоби й методи забезпечення цілісності й конфіденційності. Захист серверів і робочих станцій. Засоби захисту локальних мереж при підключенні до Інтернет. Захисні екрани. Захист віртуальних локальних мереж.

Організація ІБ мережі за допомогою брандмауерів та файерволів. Проектування правил брандмауерів. Апаратні реалізації брандмауерів та файерволів.

ІБ при роботі в мережі Інтернет. Типи ресурсів та сервісів в мережі Інтернет, які використовуються на підприємствах. ІБ при роботі із електронної поштою. Організація ІБ від несанкціонованого доступу при роботі із ресурсами ICQ, IRC, CHAT. Організація ІБ робочого місця працівника підприємства при роботі в мережі Інтернет. Використання програмних засобів запобігання несанкціонованого доступу.

Тема 11. Правові основи ІБ

Законодавство України в області ІБ, захисту державної таємниці й конфіденційної інформації. Види інформації, що захищається. Державна таємниця як особливий вид інформації, що захищається. Конфіденційна інформація. Система захисту державної таємниці. Правовий режим захисту державної таємниці. Ліцензійна й сертифікаційна діяльності в області ІБ. Правові основи захисту інформації із використанням застосування технічних засобів (захисту від технічних розвідок, застосування й розробка шифрувальних засобів і т. д.). Захист інтелектуальної власності засобами патентного й авторського права. Правова регламентація охоронної діяльності. Міжнародне законодавство в області ІБ. Злочини в сфері комп'ютерної інформації. Експертиза злочинів в області комп'ютерної інформації. Криміналістичні аспекти проведення розслідувань.

Наслідки порушення ІБ на підприємстві. Основні закони та положення України, які регламентують відповідальність за порушення ІБ.

Правовий статус ГУІКБ на підприємстві. Юридичний аспект функціонування ГУІКБ на підприємстві. Відповідальність членів ГУІКБ.

4. Плани лекцій

Лекція є основним видом навчальних занять у вищому навчальному закладі (ВНЗ) який призначений для викладення теоретичного матеріалу.

Погляди на роль і зміст лекції у ВНЗ на різних етапах розвитку вищої школи змінювалися. Дискусії на цю тему не припиняються і в наш час. У сучасній педагогіці прийнято враховувати, що лекція є логічно струнким, систематично послідовним і ясним викладенням того чи іншого наукового питання, яке може супроводжуватися демонстрацією дослідів і очних посібників, застосуванням різноманітних способів активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається.

Дидактичне призначення традиційних лекцій інформаційного виду полягає у тому, щоб визначати канву навчальної дисципліни, ввести тих, хто навчається, в її науковий зміст, ознайомити їх з основними категоріями, закономірностями відповідної галузі науки, її методологією, сучасним станом і перспективами розвитку.

Лекції не можуть повністю вичерпати зміст навчальної дисципліни. Тому, час, що на них відведений, залежно від призначення і ролі дисципліни у навчальному плані займає, як показує досвід ВНЗ, 10 – 40 % від її загального обсягу. Решта часу виділяється на семінарські, практичні, лабораторні та інші види занять. Разом з тим, лекції є найважливішим видом навчальних занять. У лекціях розкриваються фундаментальні питання навчальної дисципліни і визначається зміст усіх інших видів навчальних занять і самостійної роботи студентів. Їм належить керівна роль в усій системі підготовки фахівців.

Зараз склалися такі основні вимоги до лекції інформаційного типу:

науковість – відповідність всіх сторін лекції сучасному стану науки, що вивчається, досягненням у галузі психології і педагогіки вищої школи;

об'єднання двох основ – освітнього та виховного, що створює методологічний центр лекції, який пов'язує окремі ланки і елементи лекції у струнке єдине ціле;

інформативність – насиченість лекції певним обсягом наукової інформації, яка відібрана у контексті з майбутньою професійною діяльністю фахівця відповідно до цільової установки і змісту робочої навчальної програми дисципліни;

інтенсифікація пізнавальної діяльності тих, хто навчається, що забезпечує активну роботу кожного з них, свідоме, критичне сприйняття навчального матеріалу;

логічна стрункість, розмірність, слушність і аргументованість, що забезпечуються яскравими, переконливими прикладами та демонстраціями;

чітка структура і логіка розкриття послідовно викладених питань, методична обробка – виділення головних думок і положень, підкреслення висновків;

доступність лекції для сприйняття аудиторією: зміст і форми викладення матеріалу повинні відповідати рівню розвитку, запасу знань і уявлень студентів, які вони набули в ході опанування цієї та інших дисциплін. Проте, доступність лекції не може досягатися шляхом зниження наукового рівня викладання;

наочність, яка забезпечується демонстраціями експериментів, раціональним використанням навчальних наочних посібників, технічних засобів навчання, особливо комп'ютерів;

контакт лектора з аудиторією, використання дискретного або безперервного зворотного зв'язку, що дозволяє хоча б приблизно оцінити сприйняття аудиторією наукових відомостей з тим, щоб при необхідності внести відповідні корективи у викладення;

чітка та ясна мова, витриманий стиль та манера поведінки викладача, раціональне використання основних положень ораторського мистецтва, вільне володіння матеріалом лекції без зайвої прив'язки до конспекту.

Структура лекції визначається її змістом і видом. Спираючись на досвід педагогічної діяльності університету та інших ВНЗ можна зробити деякі загальні рекомендації відносно її структури.

Лекція починається з короткого вступу, у якому до аудиторії доводиться тема лекції, її роль у системі підготовки фахівця, цільова настанова і план лекції. Тут же дається коротка характеристика навчальної літератури, що рекомендується.

В основній частині лекції при викладенні чергового питання плану доцільно формулювати проблему, що розглядається, встановлювати, залишаючись у рамках розумного, її зв'язок із раніше вивченим матеріалом, навчальними дисциплінами, які забезпечують, і майбутньою діяльністю фахівця.

Розкриття питань лекції, як і її загального змісту, здійснюється шляхом раціонального поєднання методів індукції і дедукції, аналізу і синтезу, прийомів викладення матеріалу від часткового до загального або від загального до часткового. Рішення цих питань залежить від ступеня розробки методологічних основ навчальної дисципліни у цілому, її окремих блоків і змістовних модулів, цільових настанов навчального заняття, які витікають із вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, ступеня підготовленості тих, хто навчається, набутого ними досвіду навчальної роботи і багатьох інших причин. При цьому слід мати на увазі, що лекція, як ні жоден інший вид занять, покликана формувати у тих, хто навчається, здатності до абстрактного мислення, що є обов'язковою умовою до підготовки фахівців широкого профілю, які повинні володіти фундаментальними теоретичними знаннями, тісно пов'язаними з практикою.

Лекція закінчується, як правило, формулюванням стислих висновків по матеріалу, що розглядався, викладенням рекомендацій по самостійній роботі, якщо вони не були дані раніше у ході лекції, і відповідями викладача на питання студентів.

У вищій освіті намітилася тенденція використання нових технологій навчання, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність тих, хто навчається. У зв'язку з цим поряд із традиційними лекціями інформаційного виду застосовуються так звані проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції удвох, лекції з попередньо запланованими помилками, лекції-пресконференції, оглядово-установчі лекції та ін. Їх структура і зміст можуть відрізнятися від розглянутих вище.

Проблемна лекція, на відміну від інформаційної, призначена не стільки для повідомлення студентам навчальної інформації у вигляді готових знань, скільки для залучення їх у спільну творчу роботу з викладачем. У цьому випадку той, хто навчається, не просто відпрацьовує навчальний матеріал, а як би відкриває для себе невідомі для нього наукові знання. Це активізує його мислення, формує особистісне відношення до явищ, процесів, подій, які вивчаються.

На проблемній лекції викладач створює попередньо заплановані проблемні ситуації. Студенти змушені "добувати" відповіді, тобто шукати знання та шляхи їх застосування серед тих, які їм ще невідомі. При допомозі методичних прийомів викладач спонукає аудиторію до сумісного обговорення, дискусії у формі живого діалогу протягом лекції або внутрішнього діалогу (слухач для себе ставить питання, дає відповідь на нього).

Як правило, проблемна лекція складається з таких частин:
отримання вихідних даних для формулювання проблемної ситуації;
формулювання та роз'яснення проблемної ситуації;
визначення загального напрямку пошуку рішення та розбивки проблеми на підпроблеми;
вирішення проблемної ситуації на основі висунутих гіпотез;
аналізу одержаних даних та встановлення зв'язків з практикою.

Значення проблемної лекції полягає не тільки у тому, що вона активізує пізнавальну діяльність студентів, але й у тому, що мотивує їх творчу діяльність.

Лекція-візуалізація формує здатність творчо перетворювати усну та письмову навчальну інформацію у наочний образ за рахунок систематизації, концентрації та виділення найбільш суттєвих на значущих елементів змісту навчання, а також мистецтво розвертати цей образ по мірі необхідності до системи адекватних думкових, обчислювальних та практичних дій.

Здатність такого перетворення усної та письмової інформації у візуальну форму є професійно важливою якістю фахівця.

Підготовка лекції візуалізації викладачем полягає у переконструюванні навчальної інформації з теми до візуальної для подання її тим, хто навчається, при допомозі технічних засобів або вручну. Читання лекції візуалізації зводиться до логічно стрункого, розгорненого коментування викладачем підготовлених візуальних матеріалів, яке повністю розкриває тему. Ці матеріали, які подаються за допомогою різних способів візуалізації, повинні забезпечити систематизацію наявних знань, створення проблемних ситуацій та можливості їх вирішення.

Основна трудність цієї лекції полягає у підборі системи засобів наочності та обґрунтованої режисурі процесу подання та коментування візуальної інформації.

Лекція удвох навчає методології та культурі спільного пошуку вирішення проблемної ситуації. У її ході моделюється реальна професійна ситуація обговорення теоретичної проблеми з різних позицій двома спеціалістами.

Підготовка та проведення лекції удвох ставить підвищені вимоги до підбору викладачів. Вони повинні впевнено володіти предметним матеріалом, бути інтелектуально та особисто сумісними, мати "загальний фонд думок", володіти розвиненими комунікативними вміннями, здатнос-

тями до імпровізації, швидкістю реакції. Відмінною особливістю лекції удвох є підвищена виховна дія на аудиторію, зумовлена розширенням можливостей для демонстрації відношення викладачів до об'єкту обговорення, своїх особистих якостей.

Висока активність викладачів на лекції удвох викликає як розумовий, так і поведінський відгук студентів, залучує їх у хід обговорення, примушує їх порівнювати різні точки зору, робити вибір, приєднатись до тієї або іншої з них або виробляти свою.

Лекція з попередньо запланованими помилками стимулює у тих, хто навчається, образно кажучи, творчість від супротивного. Підготовка викладача до лекції полягає у тому, щоб закласти у її зміст певну кількість як можна більше старанно "замаскованих" помилок змістовного, методичного або поведінського характеру. Це вимагає від викладача високого рівня володіння матеріалом та лекторської майстерності.

Завдання тих, хто навчається, полягає у тому, щоб помітити допущені помилки, наприкінці лекції вказати їх та самостійно або за допомогою викладача виправити. На розбір помилок відводиться 10 – 15 хвилин. Така своєрідна інтелектуальна гра тих, хто навчається, з викладачем створює підвищений емоційний фон, активізує пізнавальну діяльність студентів, надає їй творчий характер.

Успіх такої лекції визначається старанною методичною розробкою змісту та викладення лекції з урахуванням рівня підготовленості аудиторії.

Лекція-прес-конференція виробляє у тих, хто навчається, вміння виявити та грамотно сформулювати проблему. Назвавши тему лекції, викладач пропонує студентам задати йому питання по темі. Кожний з них повинен протягом 2 – 3 хвилин сформулювати питання, яке є, на його думку, найбільш важливим або питання, найбільш цікаве, та у письмовому вигляді передати його викладачу. Потім лектор протягом 3 – 5 хвилин сортує питання за їх смисловим значенням та починає читати лекцію. Викладення матеріалу не складається із відповідей на поставлені питання, а носить характер послідовного розкриття теми, у процесі якого даються необхідні відповіді.

Активізація пізнавальної діяльності тих, хто навчається, на такій лекції, надання їй творчого характеру досягаються за рахунок ряду факторів. Із загального інформування лекція перетворюється у процес, який адресований особисто кожному слухачу. Необхідність сформулювати питання та грамотно його поставити, активізує думку, а очікування

відповіді на нього – увагу студентів. Їх питання, у більшості випадків, носять проблемний характер, кладуть початок творчим процесам мислення. Виховний вплив на студентів чинить особистісне, професійне та соціально обґрунтоване відношення викладача до поставлених питань та відповідей на них. Досвід участі у таких лекціях служить формуванню та удосконаленню у всіх учасників умінь варіювати форми спілкування, знаходити вихід з важких комунікативних ситуацій, виховувати у собі якості полеміста.

Оглядно-установча лекція може зайняти провідне місце у навчальному процесі, якщо самостійна робота студентів буде переважати над плановими заняттями за розкладом. У цьому випадку на лекцію потребується винести навчальний матеріал, який при традиційному методі навчання викладався на декількох лекціях, закріплювався, поглиблювався та розширювався на інших видах навчальних занять. У подібній лекції викладач ставить порівняно велику навчальну проблему, розкриває її зміст, розгортає шляхи вирішення, дає рекомендації по самостійній роботі щодо засвоєння навчального матеріалу по навчальній та науковій літературі. У її заключній частині викладач може сформулювати контрольні завдання (у тому числі й індивідуального характеру), а також питання для самоконтролю якості засвоєння. У оглядно-установчих лекціях можуть застосовуватися прийоми, які характерні для проблемної лекції та лекції-візуалізації. Їх у ряді випадків доцільно проводити після того, як студенти самостійно ознайомляться із змістом відповідної теми дисципліни.

Застосування у навчальному процесі нових методів та форм проведення занять, які були розглянуті вище, вимагають суттєвої перебудови всієї традиційної педагогічної технології, а самі заняття стають у ряді випадків настільки специфічними, що перестають бути власно лекціями у їх класичному розумінні.

З метою забезпечення необхідної якості підготовки викладачів до лекцій і вироблення на кафедрі єдиного підходу до визначення цільової настанови, структури і основного змісту кожної лекції в університеті встановлений такий порядок оформлення навчальної документації.

На кафедрі з кожної навчальної дисципліни створюється лекційний фонд, що складається з повних текстів всіх лекцій. Якщо є підручник або навчальний посібник, які повністю відповідають програмі навчальної дисципліни, то лекційного фонду з цієї дисципліни може не бути.

Викладачі, які читають лекції з навчальної дисципліни не більше двох років, складають повний текст всіх лекцій, решта викладачів – план-конспект, який об'єднує і конспект лекцій і план лекцій. План (план-конспект, текст) лекцій, що розроблений кожним лектором, затверджується завідувачем кафедри (головою предметно-методичної комісії) до проведення занять.

Якщо зміст лекції, яка читається повторно (наприклад, у новому навчальному році), несуттєво змінився порівняно з першим варіантом, то план (план-конспект, текст) цієї лекції з внесеними доповненнями тільки візується особою, яка раніше затверджувала його. По лекціям, які містять значний об'єм нового матеріалу, доцільно тексти лекцій розроблювати наново, обговорювати та затверджувати їх згідно з зазначеним порядком.

Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства

Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки

1. Поняття та цілі економічної безпеки.
2. Об'єкт, предмет та суб'єкти економічної безпеки.
3. Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки.
4. Загрози економічній безпеці та джерела їх виникнення.

Література: основна [2 – 10; 17]; додаткова [30; 32; 33; 35; 36; 39; 43; 44].

Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства

1. Структура економічної безпеки підприємства та поняття індикаторів економічної безпеки.
2. Безпека підприємства у фінансовій сфері.
3. Безпека підприємства в інтелектуальній та кадровій сферах.
4. Безпека підприємства у техніко-технологічній сфері.
5. Безпека підприємства у політико-правовій сфері.
6. Безпека підприємства в інформаційній сфері.
7. Безпека підприємства в екологічній сфері.
8. Безпека підприємства в силовій сфері.
9. Ринкова складова економічної безпеки підприємства.
10. Інтерфейсна складова економічної безпеки підприємства.

Література: основна [2; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 34; 36; 40; 41].

Тема 3. Система економічної безпеки підприємства

1. Поняття та основні елементи системи економічної безпеки підприємства.

2. Концепція безпеки підприємства.

Література: основна [2; 6 – 10; 17]; додаткова [31; 32; 36; 38; 40; 44].

Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства

1. Служба безпеки як підсистема підприємства.

2. Структура та особливості управління діяльністю служби безпеки підприємства.

Література: основна [2 – 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 38; 40].

Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці

1. Сутність комерційної таємниці підприємства.

2. Механізм визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю.

3. Недобросовісна конкуренція та методи викрадення таємниць підприємства.

4. Економічне шпигунство.

5. Налагодження охорони комерційної таємниці.

Література: основна [2; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40; 42].

Тема 6. Ділова розвідка

1. Передумови виникнення та актуальність ділової розвідки.

2. Особливості ділової розвідки.

3. Роль ділової розвідки у бізнесі.

Література: основна [1 – 3; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40].

Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки

Тема 7. Загальні принципи безпеки інформаційних технологій

1. Задачі та зміст дисципліни.

2. Основні поняття та стандарти ІБ.

3. Класифікація загроз ІБ. Основні характеристики інформації.

4. Типові мережні атаки та їх характеристики.
5. Сканери ІБ та їх характеристики.
6. Типові механізми використання сканерів ІБ.

Література: основна [1; 2; 17]; додаткова [26; 28; 30; 32 – 34].

Тема 8. Канали витоку інформації

1. Класифікація каналів витоку інформації.
2. Методи та засоби захисту каналів витоку інформації.
3. Таємні канали витоку інформації.
4. Класифікація віддалених мережних атак.
5. Мета та базові функції політики ІБ на підприємстві.
6. Методика створення політики ІБ на підприємстві.
7. Вивчення засобів протидії витоку інформації
8. Методологія використання засобів протидії витоку інформації

Література: основна [1; 17]; додаткова [30; 34; 35].

Тема 9. Організація інформаційної безпеки на підприємстві

1. Організація служби ІБ на підприємстві.
2. Основні функції та обов'язки персоналу.
3. Основи безпеки мережних інформаційних технологій.
4. Системи автентифікації та ідентифікації.
5. Організація оптимального використання парольного захисту інформації на підприємстві.
6. Організація політики безпеки (ПБ) на підприємстві.
7. Методика розробки ПБ на підприємстві.
8. Багаторівнева структура ПБ.

Література: основна [1 – 3; 17]; додаткова [27; 28; 31; 33; 36; 37].

Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі

Тема 10. Організація інформаційної безпеки комп'ютерних мереж

1. Програмно-апаратні засоби ІБ в комп'ютерних мережах.
2. Протоколи автентифікації при вилученому доступі.

3. Захист віртуальних локальних мереж.
4. Організація ІБ мережі за допомогою брандмауерів та файрволів.
5. ІБ при роботі в мережі Інтернет.

Література: основна [6; 17]; додаткова [26].

Тема 11. Правові основи ІБ

1. Законодавство України в області ІБ.
2. Міжнародне законодавство в області ІБ.
3. ГУКБ на підприємстві.

Література: основна [6; 17]; додаткова [26].

5. Плани лабораторних занять

Лабораторні заняття – форма навчального заняття, при якому студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліді з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень даної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лабораторні заняття проводяться у спеціально обладнаних навчальних лабораторіях з використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні макети, установки тощо). В окремих випадках лабораторні заняття можуть проводитися в умовах реального професійного середовища (наприклад, у школі, на виробництві, в наукових лабораторіях). Лабораторне заняття проводиться з студентами, кількість яких не перевищує половини академічної групи.

Лабораторне заняття включає проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання завдань теми заняття, оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захист перед викладачем.

На лабораторних заняттях особлива увага приділяється прикладній спрямованості матеріалу з метою вироблення у студентів навичок само-

стійного інженерного мислення, уміння вирішувати завдання аналізу та подальшого використання його результатів в цілому.

На лабораторних заняттях студенти самостійно практично навчаються проводити аналіз стану інформаційної та економічної безпеки на підприємстві, оцінювати його показники, що необхідно для засвоєння теоретичних знань та практичних засобів вирішення типових завдань, які можуть ними вирішуватися в подальшій діяльності за спеціальністю.

Наприкінці кожного заняття надаються рекомендації до самостійної роботи над темами дисципліни з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу дисципліни з використанням основної та додаткової літератури, що рекомендована на лекціях. При цьому мета повинна бути щільно зв'язана з практичними завданнями підготовки студента як фахівця.

Лабораторні заняття служать відбиттям принципів певних наукових шкіл, які склалися в університеті. В ході проведення їх відбувається активний процес формування фахівця, поглиблюються, поширюються і конкретизуються знання, одержані на лекціях і в ході самостійної роботи.

Оскільки лабораторні заняття проводяться у складі навчальної групи, яка об'єднує студентів з однаковою спеціальністю і спеціалізацією підготовки, на них вдається глибше пов'язати теорію з практикою у контексті майбутньої професійної діяльності фахівця і тим самим успішно реалізувати суб'єктно-діяльнісний підхід у навчанні. При цьому зберігається науковий рівень навчальної дисципліни, який визначається, насамперед, лекціями, які читаються у потоці, що об'єднує студентів різних спеціальностей підготовки.

Для успішної реалізації призначення і ролі лабораторних занять у структурі навчальної дисципліни і всього процесу навчання, їх підготовка і проведення повинні відповідати ряду вимог. Вимоги можна розподілити на загальні, які пред'являються до лабораторних занять більшості дисциплін навчального плану, і специфічні – для обмеженої групи або циклу дисциплін.

До найважливіших *загальних вимог* можна віднести такі.

1. Зміст лабораторного заняття повинний бути тісно пов'язаний з лекціями, іншими видами навчальних занять та самостійною роботою студентів. Лабораторне заняття повинно бути логічним розвитком лекції. Одночасно воно може готувати студентів до поміркованого виконання інших робіт. На лабораторних заняттях допустимо і доцільно доповнюва-

ти знання студентів новою інформацією з часткових проблем і питань прикладного характеру.

Зміст і методика проведення заняття повинні розроблятися неодмінно за участю лектора та під його керівництвом. Необхідно, щоб лектор особисто проводив лабораторні заняття хоча б в одній навчальній групі, а викладачі, які проводять ці заняття, систематично відвідували лекції з дисципліни.

2. Лабораторне заняття повинно реалізовувати суб'єктно-діяльнісний (контекстний) підхід у навчанні, забезпечувати навчання в контексті з майбутньою професійною діяльністю випускників університету. Тому формулювання винесених на заняття проблемних питань і умови задач для кожної навчальної групи одного потоку можуть різнитися, у залежності від спеціальності (спеціалізації) підготовки студентів.

Лектор потоку і викладачі, які проводять лабораторні заняття, повинні знати зміст навчальних дисциплін, які вони забезпечують своєю дисципліною, а в багатьох випадках – принципи побудови, основи експлуатації і застосування засобів ІБ за спеціальністю підготовки студентів.

3. Методика проведення лабораторного заняття і його зміст повинні спиратися на знання, які набуті студентами в результаті відпрацювання лекцій і рекомендованої літератури по темі заняття. На початку проведення заняття або в ході його рівень засвоєння цих знань контролюється викладачем. У разі необхідності викладач повинен коригувати, уточнювати і поглиблювати їх.

4. Основу лабораторного заняття повинна складати індивідуальна самостійна робота студентів при керуючому впливі викладача у сполученні із колективним обговоренням проблемних питань, відпрацюванням шляхів і методики рішення поставлених задач. Для підвищення ефективності індивідуальної роботи студентів, розвитку їх самостійності, доцільно передбачати і використати можливість соціальної стимуляції з боку товаришів по навчальній групі, створюючи тим самим обстановку відповідальної залежності кожного від колективу.

Специфічні вимоги до лабораторних занять по навчальним дисциплінам можуть характеризуватися таким чином.

Професійна спрямованість лабораторних занять з *природничо-наукових дисциплін* повинна проявлятися, головним чином, у тому, щоб

зміст кожного заняття був орієнтований на засвоєння студентами знань і набуття умінь, необхідних для вивчення професійно-орієнтованих та спеціальних дисциплін зі спеціальності.

При визначенні цільових настанов і змісту лабораторних занять з *професійно-орієнтованих дисциплін* поряд із забезпеченням внутрішніх потреб цих дисциплін, слід звертати особливу увагу на необхідність формування у студентів певних умінь, які наведені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускника університету і забезпечуються дисципліною, що вивчається. Передбачати також формування певних знань і умінь, необхідних для освоєння відповідних спеціальних дисциплін за спеціальністю підготовки. Зміст лабораторного заняття повинен визначатись диференційовано для кожної навчальної групи з урахуванням спеціальності підготовки студентів в групі та їх майбутньої професійної діяльності. Разом з тим, зміст повинен забезпечувати виконання загальних задач, які визначаються єдиним для всіх груп потоку напрямом підготовки.

При підготовці та проведенні лабораторних занять за *спеціальними дисциплінами* необхідно передбачати:

формування у студентів умінь та знань, які відображаються не тільки в основній, але й у варіативній частинах освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми;

використання методичних прийомів, які забезпечують єдність навчальної діяльності студентів з його майбутньою професійною діяльністю;

планування занять у спеціалізованих класах (лабораторіях), які обладнані пристроями та відповідними елементами, тренажно-імітаційною апаратурою, макетами, стендами та іншими наочними приладами, а також засобами статичної та динамічної проекції;

практичне засвоєння правил, норм та рекомендацій, які викладені в настановленнях та інструкціях експлуатації.

Структура лабораторних занять може бути різноманітною залежно від характеру дисциплін та курсу навчання. Тому стосовно структури можна дати тільки загальні рекомендації.

Кожне заняття повинно починатися зі вступу, у якому оголошується тема, цільова настанова і план проведення заняття. Визначається місце заняття у навчальному процесі, називаються питання, які повинні бути засвоєні студентами при підготовці до заняття.

В основній частині заняття колективне обговорення проблем, задач і питань поєднується з індивідуальною практичною роботою студентів. Не слід встановлювати будь-які загальні нормативи, які визначають співвідношення цих складових. Треба уникати тільки крайнощів, перетворюючи заняття або тільки в індивідуальну практичну роботу тих, хто навчається, або в колективне обговорення питань теорії. У першому випадку губиться керуючий вплив викладача, у другому – страждає практичний бік заняття.

Виконання лабораторної роботи оцінюється викладачем. Підсумкова оцінка виставляється в журналі обліку виконання лабораторних робіт. Підсумкові оцінки, отримані студентом за виконання лабораторних робіт, враховуються при виставленні семестрової підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни. Підсумкові оцінки за кожне лабораторне заняття вносяться у відповідний журнал. Отримані студентом оцінки за окремі лабораторні заняття враховуються при виставленні поточної модульної (практичний модульний контроль) оцінки з даної навчальної дисципліни. Перелік тем лабораторних занять наведений в табл. 3.

Таблиця 3

Перелік тем лабораторних занять

Змістовний модуль	Теми лабораторних занять (за модулями)	Кількість годин	Література
Модуль 2	1. Дослідження систем визначення атак (СВА) та типів мережних атак	4	Основна [7; 17]; додаткова [45]
	2. Аудит парольного захисту різних об'єктів ІБ	6	Основна [1; 17]
	3. Дослідження способів та методів підвищення безпеки комп'ютеризованого робочого місця	6	Основна [1; 17]
Модуль 3	4. Дослідження способів та методів підвищення безпеки при роботі у комп'ютерній мережі підприємства	6	Основна [1; 17]
Разом годин за модулями		22	

При проведенні ЛР студент повинен продемонструвати:

творчий підхід до дослідження тематики використання програмних засобів забезпечення та підвищення рівня економічної та інформаційної безпеки;

грамотне використання існуючого програмного забезпечення;

навички висококваліфікованого конфігурування і використання відповідних програмних засобів та додатків.

Студент повинен уміти встановити, конфігурувати й правильно використовувати програмний продукт, використовувати якісний аналіз отриманих параметрів і характеристик, виконувати оцінку отриманих результатів. Велике значення має графічне представлення отриманого матеріалу (у вигляді screensave-ів) з описом і поясненнями до використовуваного додатка. Виконання ЛР містить такі етапи:

1. Підготовчий етап (до проведення ЛР):

а) одержання відповідного даним методичним указівкам завдання, номера варіанта і вимог викладача;

б) вивчення теоретичного матеріалу за темою ЛР;

в) розробка алгоритму виконання завдання.

2. Безпосереднє виконання завдання в комп'ютерному класі обчислювального центра.

а) проходження допуску до ЛР;

б) установка (при необхідності), конфігурування додатка;

в) відпрацьовування завдання за варіантом;

г) аналіз отриманих параметрів і характеристик.

3. Виконання звіту і захист ЛР.

Звіт з ЛР повинен містити:

титульний лист із найменуванням ЛР і даними виконавця;

дату виконання;

особистий підпис;

мету роботи;

опис завдання;

опис алгоритму виконання завдання;

результати роботи та їхній аналіз;

висновки з роботи.

Усі матеріали звіту необхідно зброшурувати, сторінки пронумерувати. Звіт з ЛР згідно з нормативними актами повинен захищатися виконавцем. Форму проведення захисту ЛР обирає викладач.

6. Плани семінарських (практичних) занять

Семінарське заняття (семінари) – вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію (обговорення) навколо попереднього визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (есе).

Семінари мають на меті поглибити та закріпити знання, отримані на лекціях, інших видах занять та в процесі самостійної роботи над навчальною та науковою літературою, а також виробити уміння пошуку, узагальнення та викладення навчального матеріалу.

Основна мета семінарського заняття – розширення, поглиблення та закріплення теоретичних знань і спрямування їх на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, розвиток вмінь та навичок, наукового мислення й усного мовлення студентів. На кожному семінарському занятті викладач оцінює знання студентів, активність у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо.

Застосовуються три основних види семінарських занять:

семінар, який проводиться в інтересах поглибленого вивчення окремих питань дисципліни, тематично (змістовно) пов'язаних з навчальною програмою;

підсумковий семінар по базовим розділам або по всій дисципліні в цілому. На ньому розглядаються стрижневі питання дисципліни, які є загальними для багатьох її тем та розділів, важливі в методологічному відношенні питання або ставляться великі проблеми, для вирішення яких необхідно залучити широкий матеріал дисципліни. Подібні семінари, як правило, плануються чотирьох годинними, їх рекомендується проводити лекторам потоків;

семінар дослідного типу з тематикою з окремих часткових наукових проблем для поглибленого їх опрацювання.

Методи проведення семінарських занять можуть бути різноманітними. Вони залежать від типу семінару, його змісту, особливостей дисципліни, складу тих, хто навчається, досвіду та кваліфікації викладачів. Найчастіше використовуються два основні методи:

розгорнуте обговорення питань плану семінару, який заздалегідь доводиться до всіх його учасників;

обговорення питань, якому, на відміну від першого варіанта, передує виступ студентів з короткими доповідями (есе).

Плани семінарів видаються студентам заздалегідь. При видачі плану викладач допомагає студентам зрозуміти тему та мету семінару, дає рекомендації щодо вивчення літератури та методики підготовки, звертає увагу на головні питання семінару. Теми доповідей (есе), які виносяться на семінар, можуть оголошуватись на початку вивчення дисципліни. Закріплення їх за студентами здійснюється за їх бажанням або за рішенням викладача.

Виступаючим з доповідями (есе) викладач повинен надавати допомогу та спрямовувати (без нав'язування власної думки) їх роботу щодо підбору літератури, складання плану та змісту доповіді, виявлення вузлових питань. Підготована доповідь (есе) повинна бути результатом самостійної роботи тих, хто навчається. Роль викладача у роботі з доповідачем зводиться до розвитку його самостійності, виховання почуття особистої відповідальності за якість та своєчасність виконання дорученого завдання та контролю за роботою. Перед винесенням доповіді (есе) на семінар викладачу необхідно ознайомитись з його змістом та не допускати до обговорення матеріалу, який не має теоретичного або практичного значення для навчальної групи.

Для підвищення ефективності семінарських занять у процесі їх підготовки та проведення повинні виконуватись певні умов:

актуальність та обґрунтованість вибору тематики та цільових настанов заняття, які забезпечують обговорення проблемних питань, розкриття зв'язку теорії з практичною діяльністю фахівця;

обмірковане планування заняття – виділення вузлових питань теми, обґрунтованість змісту, використання найновішої літератури;

висока організаційно-методична спрямованість семінару, яка забезпечує активність учасників, свободу дискусії, змістовність виступів, конструктивний аналіз проблем та ефективне використання навчального часу;

раціональна структура семінару, яка містить вступ, заслуховування доповідей (есе), організацію дискусії, підбиття підсумків, та вмілий стиль проведення семінару, який сприяє встановленню контактів керівника з учасниками, виключення байдужості у роботі;

об'єктивний та доброзичливий аналіз переваг та недоліків виступів, аргументовані висновки та оцінки доповідей (есе), виступів та семінару в цілому, які мобілізують студентів на подальшу творчу роботу над навчальним матеріалом.

Для проведення семінарського заняття складається методична робота, яка використовується викладачами, та план семінару для студентів.

Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки

1. Ризики як фактори, що несуть загрози економічній безпеці розвитку підприємства.

2. Втрати в комерційному та виробничому підприємстві, ймовірність їх виникнення в українських умовах господарювання та заходи з їх усунення.

3. Послідовність етапів управління ризиками діяльності підприємства та їх взаємозв'язок з функціями управління.

Література: основна [2 – 10; 17]; додаткова [30; 32; 33; 35; 36; 39; 40].

Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства

1. Внутрішні та зовнішні ризики діяльності підприємства та їх вплив на стан функціональних складових економічної безпеки підприємства.

2. Індикатори економічної безпеки особистості, підприємства, регіону та держави, їх порогові значення та напрями зміни.

3. Особливості експертного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства за її складовими.

Література: основна [2; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 34; 36; 40; 41].

Тема 3. Система економічної безпеки підприємства

1. Стійкість підприємства як важлива складова його економічної безпеки.

2. Адаптація підприємства та її види.

3. Організація інформаційного забезпечення адаптації підприємства.

4. Планування та бюджетування процесу адаптації.

Література: основна [2; 6 – 10; 17]; додаткова [31; 32; 36; 38; 40; 43].

Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства

1. Ризики та загрози процесів взаємодії з контрагентами підприємства.

2. Інформаційно-психологічна безпека персоналу підприємства.

3. Управління мотивацією персоналу як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства.

4. Інформаційна взаємодія служби безпеки з іншими підрозділами підприємства.

Література: основна [2 – 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 38; 40].

Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці

1. Обґрунтування складу осіб, яких доцільно залучити в групу з розробки положення про режим доступу до інформації підприємства.

2. Визначення складу відомостей, які слід віднести до категорії конфіденційної та таємної інформації (на прикладі підприємств різних видів економічної діяльності).

Література: основна [2; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40; 42].

Тема 6. Ділова розвідка

1. Визначення складу осіб, зацікавлених у діяльності підприємства та спроможних порушити його економічну безпеку, кола їх інформаційних потреб.

2. Визначення джерел інформації, якими можливо скористатися з метою порушення економічної безпеки підприємства.

3. Формування переліку економічних рішень, які можуть бути реалізовані різними суб'єктами в напрямі порушення економічної безпеки підприємства.

Література: основна [2; 3; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40].

7. Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання (ІЗ) є однією з форм організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Метою виконання ІЗ є закріплення, поглиблення та розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни, розвиток вмінь самостійної роботи з літературними джерелами.

ІЗ передбачає наявність таких елементів наукового дослідження: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдань дослідження; теоретичного використання передової сучасної методології і наукових розробок; елементів творчості. В процесі виконання ІЗ, разом з теоретичними знаннями і практичними навичками за

фахом, студент повинен продемонструвати здібності до науково-дослідної роботи та вміння творчо мислити, навчитися вирішувати актуальні науково-прикладні завдання.

ІЗ з навчальної дисципліни у вигляді есе видається студенту викладачем на початку семестру. ІЗ виконується студентом самостійно під керівництвом викладача і здається наприкінці семестру, але не пізніше терміну проведення підсумкового модульного контролю. Оцінка за виконання ІЗ враховується при виставленні загальної оцінки з дисципліни.

ІЗ складається із вступу, основної частини, висновків, переліку використаних джерел, додатків. У вступі розкривається актуальність обраної студентом теми, її проблематика, мета та завдання дослідження. Основна частина може складатися з двох-трьох розділів. У першому – стисло викладається теоретична сутність досліджуваного питання, в другому та третьому висвітлюється стан та перспективи розвитку досліджуваної проблеми на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України та світового суспільства. Обов'язковим є використання статистичної інформації та посилання на її джерела. Висновки мають включати опис одержаних у роботі результатів, а також рекомендації з розвитку досліджуваної проблеми на макро-, мезо- або мікрорівні. Перелік використаних джерел необхідно скласти в алфавітному порядку.

Обсяг ІЗ повинен становити у друкованому варіанті 15 – 20 сторінок. Орієнтовна кількість сторінок у розділах: вступ – 1 – 2 сторінки, основна частина – 12 – 17 сторінок; висновки – 1 – 2 сторінки.

ІЗ виконується самостійно при консультуванні викладачем протягом вивчення дисципліни відповідно до графіку навчального процесу.

ІЗ виконується з метою систематизації закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та придбання практичних навичок їх застосування при вирішенні проблем адміністрування на підприємстві за допомогою впровадження інформаційних систем і технологій.

ІЗ припускає наявність таких елементів наукового дослідження: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдань дослідження; теоретичного використання передової сучасної методології і наукових розробок; наявності елементів творчості.

Практична значущість ІЗ полягає в обґрунтуванні реальності його результатів для потреб практики.

Реальною вважається робота, яка виконана відповідно до наявних проблем підприємства, на основі його реальних даних з обробки інформації, і результати якої повністю або частково можуть бути впроваджені в практику діяльності підприємства або аналогічних об'єктів.

Комплексний системний підхід до розкриття теми роботи полягає в тому, що предмет дослідження розглядається під різними точками зору – з позицій теоретичної бази і практичних напрацювань, умов його реалізації, аналізу, обґрунтування шляхів удосконалення інформаційної системи і та ін. – в тісному взаємозв'язку і єдиній логіці викладу.

Застосування сучасної методології полягає в тому, що при виконанні дослідження показників роботи мережі підприємства і обґрунтуванні шляхів її удосконалення, окремих задач обробки інформації, студент повинен використовувати відомості про новітню обчислювальну техніку й інформаційні технології, запропонувати автоматизоване вирішення задачі моніторингу цих показників.

У процесі виконання ІЗ, разом з теоретичними знаннями і практичними навиками за фахом, студент повинен продемонструвати здібності до науково-дослідної роботи і вміння творчо мислити, навчитися вирішувати науково-прикладні актуальні задачі.

7.1. Тематика ІЗ

Тема ІЗ за дисципліною є однаковою для всіх студентів, але виконується для певної задачі моніторингу показників на матеріалах підприємств – баз практики. У випадках, коли декілька студентів проходили практику на одному підприємстві, тема ІЗ може змінюватися або уточнюватися за розсудом викладача.

Тема ІЗ: "розроблення постановки задачі "<назва задачі визначення показників ефективності функціонування ІБ (ЕБ)>", алгоритму її розв'язання з використанням відомих засобів моніторингу та аудиту".

Мета роботи: розроблення рекомендацій щодо визначення показників ефективності функціонування ІБ (ЕБ).

Основні завдання:

- 1) розроблення постановки задачі визначення показників ефективності функціонування ІБ (ЕБ);
- 2) розроблення алгоритму оброблення інформації за задачею визначення показників ефективності функціонування ІБ (ЕБ);
- 3) розроблення довідника користувача з рішення задачі.

Тематика:

1. Структура та індикатори економічної безпеки підприємства.
2. Вплив техніко-технологічної складової економічної безпеки на сталий розвиток підприємства.
3. Особливості прояву економічних загроз діяльності підприємства в галузевому розрізі.
4. Особливості управління економічною безпекою підприємства на різних стадіях його життєвого циклу.
5. Організаційна структура управління підприємством як об'єкт економічної безпеки.
6. Стратегія кадрового забезпечення підприємств в умовах захисту інформації.
7. SWOT-аналіз в системі економічної безпеки підприємства.
8. Проблеми економічної безпеки: досвід розвинутих країн.
9. Проблеми захисту комерційної таємниці на підприємстві.
10. Організація праці ризик-менеджера.
11. Ризики в комерційному та виробничому підприємстві: спільне та відмінне.
12. Суть і поняття інформації, інформаційної безпеки, захисту інформації.
13. Організація і функції підрозділів технічного захисту інформації.
14. Особливості захисту електронної корпоративної інформації.
15. Сутність і значення комерційної таємниці підприємства.
16. Недобросовісна конкуренція та методи викрадення таємниць підприємства.
17. Економічне шпигунство: поняття та відмінні особливості.
18. Передумови виникнення та актуальність ділової розвідки.
19. Особливості та роль ділової розвідки в бізнесі.
20. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його економічної безпеки.
21. Державне регулювання діяльності підприємств у забезпеченні їх економічної безпеки.
22. Стратегія економічної безпеки підприємств України в умовах євро-інтеграційної динаміки.
23. Вплив економічної безпеки регіону на стратегії підприємств.
24. Проблеми і перспективи економічної безпеки розвитку малого підприємництва.
25. Становлення та розвиток ринку послуг щодо захисту підприємств.

7.2. Вимоги до змісту ІЗ

ІЗ повинне містити такі розділи.

Титульна сторінка. Повинна містити назву університету; назву кафедри; назву навчальної дисципліни; тему ІЗ з вказівкою бази дослідження; прізвище, ініціали студента, навчальна дисципліна, номер академічної групи; дату подання ІЗ викладачу на перевірку (день, місяць, рік).

Зміст. Повинен відтворювати назви розділів, параграфів тощо, які розкривають тему ІЗ, із зазначенням номерів сторінок, на яких вони розміщені.

Вступ. У вступі студентом розкривається актуальність теми ІЗ та основні завдання для розробки теми ІЗ.

Основна частина. Складається з 3 розділів.

Перший розділ повинен містити постановку задачі – необхідну і достатню сукупність відомостей щодо конкретної задачі визначення показників ефективності функціонування ІБ(ЕБ), які визначають її сутність. У цьому розділі студент повинен визначити:

1) характеристики задачі – призначення задачі, перелік об'єктів при управлінні якими вирішується задача; періодичність і тривалість вирішення умови, за яких призупиняється автоматизоване рішення задачі; зв'язки задачі іншими задачами; посади осіб, що визначають умови вирішення задачі; розподіл дій між персоналом і технічними засобами;

2) вихідні повідомлення – перелік і опис вихідних повідомлень (ідентифікатор, форма подання повідомлень і вимоги до неї; періодичність видавання, термін видавання та час за який має бути прийнято рішення; користувачі і призначення вихідної інформації), а також перелік та опис структурних одиниць (назва, ідентифікатор вихідного повідомлення, що містить одиницю; вимоги до точності та надійності обчислень);

3) вхідні повідомлення – перелік і опис вхідних повідомлень (ідентифікатор, форма подання повідомлень; термін і частота надходження повідомлення), а також перелік та опис структурних одиниць (назва, потрібна точність її числового значення, джерело інформації).

Другий розділ повинен містити інформацію щодо опису алгоритму вирішення задачі, який включає: призначення і характеристику; використовувану інформацію, результати розв'язування, математичний опис, алгоритм розв'язування в табличному або графічному вигляді.

Третій розділ повинен містити результати розроблення довідника користувача як складової технологічного забезпечення.

Довідник користувача складається з таких підрозділів: вступ (сферу застосування; короткий опис можливостей; рівень підготовки користувача; перелік експлуатаційної документації, з якою необхідно ознайомитися користувачу); призначення й умови застосування; підготовка до роботи; опис операцій; аварійні ситуації; рекомендації з освоєння.

Висновки. У висновках викладають перелік і рекомендацій та практичні результати одержані в ІЗ. Далі формулюють висновки щодо практичного використання здобуття результатів.

Список літератури. Джерела розміщувати в списку в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням праць.

Додатки. У додатки можуть бути включені матеріали, що є копією вхідних документів, звітів, або відеокадри, схеми алгоритму. При наявності кількох додатків оформлюється окрема сторінка "ДОДАТКИ", номер якої є останнім, що відноситься до обсягу ІЗ.

8. Самостійна робота студентів

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та закордонною спеціальною технічною літературою, нормативними актами з питань економічної та інформаційної безпеки підприємств на підприємстві. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Для самостійної роботи студенту також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна і періодична література.

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися у бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

У необхідних випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до потрібних дидактичних засобів.

Графік доводиться до відома студентів на початку поточного семестру.

При організації самостійної роботи студентів з використанням складного обладнання чи устаткування, складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування тощо) передбачається можливість отримання необхідної консультації або допомоги з боку фахівця.

Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

Основні види самостійної роботи, які запропоновані студентам:

1. Вивчення лекційного матеріалу.
2. Робота з вивчення рекомендованої літератури.
3. Вивчення основних термінів та понять з галузі економічної та інформаційної безпеки підприємств на підприємстві.
4. Підготовка до семінарських і практичних занять, дискусій, роботи в малих групах.
5. Підготовка до проміжного та підсумкового контролю.
6. Контрольна перевірка кожним студентами особистих знань за питаннями для самостійного поглибленого вивчення та самоконтролю.
7. Робота над есе.

Самостійна робота студентів проводиться з метою:

відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу, закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок, що одержані на усіх видах навчальних занять;

виконання навчальних завдань, курсових, кваліфікаційних і дипломних робіт та проектів;
підготовки до майбутніх занять, заліків та екзаменів;
формування у студентів культури розумової праці, самостійності та ініціативи у пошуку та набутті знань.

Без систематичної, безперервної самостійної роботи студентів протягом всього періоду навчання неможливе засвоєння ними програмного матеріалу.

Самостійну роботу студентів забезпечують:

плануюча, організаційна і контролююча діяльність керівництва університету, навчального відділу, керівництва факультетів, кураторів;
методичне керівництво професорсько-викладацького складу;
організованість, дисциплінованість і сумлінне ставлення до навчання кожного студента;

наявність підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін, їх якість;

використання для самостійної роботи студентів обладнаних читальних залів, лабораторій, класів, спеціальних аудиторій;

рівномірний розподіл навчального навантаження на тиждень, місяць, семестр.

Відрив студентів від самостійної підготовки на заходи, не передбачені планами, категорично забороняється.

Планування самостійної роботи здійснюється кожним студентом.

Завідуючі кафедр організують діяльність викладачів по методичному керівництву та забезпеченню самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін кафедр.

Професорсько-викладацький склад при проведенні різних видів занять: подає рекомендації з методики вивчення дисциплін та окремих питань; видає завдання на самостійну роботу і контролює їх виконання; застосовує такі методичні прийоми викладання навчального матеріалу, які орієнтують студентів на роботу з літературою та самостійне здобування знань;

турбується про те, щоб видані завдання відповідали фактичному часу, який мають студенти;

аналізує та узагальнює досвід самостійної роботи студентів по вивченню матеріалу своєї дисципліни і вносить корективи у завдання.

На кафедрах доцільно розроблювати та видавати, особливо студентам, методичні рекомендації щодо вивчення навчальних дисциплін.

8.1. Питання для самостійного опрацювання

Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства

Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки

1. Передумови виникнення поняття економічної безпеки підприємства та його еволюція.
2. Міжнародна економічна безпека як наслідок глобалізації.
3. Особливості забезпечення національної економічної безпеки.
4. Концепція забезпечення соціально-економічної безпеки регіону.

Література: основна [2 – 10; 17]; додаткова [30; 32; 33; 35; 36; 39].

Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства

1. Аналіз прибутковості підприємства.
2. Критерії економічної безпеки підприємства.
3. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Література: основна [2; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 34; 36; 40; 41].

Тема 3. Система економічної безпеки підприємства

1. Система пріоритетних інтересів підприємства як основа механізму забезпечення його економічної безпеки.
2. Структура механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Адаптація підприємства як спосіб забезпечення його економічної безпеки.
4. Державне регулювання діяльності підприємств у забезпеченні їх економічної безпеки.

Література: основна [6 – 8; 17]; додаткова [31; 32; 36; 38; 40; 41].

Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства

1. Процедура створення та ліквідації служби безпеки підприємства.
2. Перевірка роботи служби безпеки.

3. Використання послуг державної служби охорони та зовнішніх охоронних підрозділів як альтернатива створення служби безпеки підприємства.

Література: основна [2 – 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 38; 40].

Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці

1. Поняття та особливості комерційної інформації підприємства.
2. Загрози інформаційній безпеці підприємства.
3. Напрями підвищення стійкості функціонування інформаційної системи підприємства.
4. Правові аспекти комерційної таємниці.

Література: основна [2 – 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40; 42].

Тема 6. Ділова розвідка

1. Історія виникнення ділової розвідки.
2. стратегія безпечного розвитку підприємства в умовах інформаційної війни.

Література: основна [1 – 3; 6; 8 – 10; 17]; додаткова [32; 36; 40].

Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки

Тема 7. Загальні принципи безпеки інформаційних технологій

1. Дайте визначення інформації, її категорії.
2. Визначите мету використання державної інформаційної політики.
3. У чому полягають принципові відмінності різних категорій інформації.
4. Що дозволяє виявити використання існуючих стандартів ІБ.
5. Назвіть основні принципи побудови ІБ.
6. Назвіть основні загрози ІБ.
7. Дайте визначення національної безпеки.
8. Опишіть загальнометодологічні принципи теорії ІБ.

Література: основна [1; 2; 17]; додаткова [26; 28; 30; 32 – 34].

Тема 8. Канали витоку інформації

1. Опишіть історію виникнення та використання каналів витоку інформації.
2. Визначте поняття каналу витоку інформації та їх класифікацію.
3. У чому полягають принципові відмінності різних каналів витоку інформації.
4. Опишіть основні характеристики таємних каналів витоку інформації.
5. Основні характеристики сканерів ІБ.
6. Методика проведення різних видів аудиту інформації в різних каналах витоку інформації.

Література: основна [1; 17]; додаткова [30; 34; 35].

Тема 9. Організація інформаційної безпеки на підприємстві

1. Визначте мету використання ПБ на підприємстві.
2. Опишіть процес розробки ПБ на підприємстві.
3. Дайте визначення політики захисту цілісності Байба.
4. У чому полягають принципові відмінності міжнародних стандартів управління ІБ.
5. Области використання систем попередження вторгнення.
6. Назвіть основні принципи побудови систем визначення вторгнення.
7. Приведіть класифікацію систем автентифікації та ідентифікації.

Література: основна [1; 2; 3; 17]; додаткова [27; 28; 31; 33; 36; 37].

Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі

Тема 10. Організація інформаційної безпеки комп'ютерних мереж

1. Дайте визначення протоколу автентифікації при вилученому доступі.
2. Дайте визначення цілісності й конфіденційності.
3. Дайте визначення вразливості.
4. Класифікуйте основні типи брандмауерів та файерволів.

5. У чому полягають принципи захисту віртуальних локальних мереж.

6. Области використання програмних засобів запобігання несанкціонованого доступу.

7. Назвіть основні принципи побудови технології захисту мережі – IPSec.

Література: основна [2; 3; 17]; додаткова [28; 31; 32; 34; 36].

Тема 11. Правові основи ІБ

1. Дайте визначення видів інформації, що належать для захисту.

2. Дайте визначення державної таємниці.

3. У чому полягають принципові відмінності ліцензійної й сертифікаційної діяльності в області ІБ.

4. Области використання патентного й авторського права.

5. Основні закони та положення України, які регламентують відповідальність за порушення ІБ.

6. Юридичний аспект функціонування ГУКБ на підприємстві.

Література: основна [1; 3; 17]; додаткова [28; 32; 34; 35].

9. Контрольні запитання для самодіагностики

Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства

1. Що таке економічна безпека?

2. У чому полягає сутність економічної небезпеки?

3. Який зв'язок можна визначити між економічною небезпекою та економічним правопорушенням?

4. Які є види заходів безпеки?

5. Що таке загрози економічній безпеці?

6. Які є види загроз?

7. Що таке економічна загроза і чим вона відрізняється від економічної небезпеки?

8. Що таке фізичні загрози?

9. Що таке психологічно-інформаційні загрози?

10. Які є джерела загроз?
11. Які економічні загрози та небезпеки існують для підприємства на світовому, національному та індивідуальному рівні?
12. Що таке індикатори економічної безпеки підприємства?
13. Які існують критерії визначення економічної безпеки на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях господарювання, а також на рівні окремої особистості?
14. Які є джерела негативних впливів на економічну безпеку підприємства?
15. Які основні функціональні цілі економічної безпеки?
16. Якою є структура економічної безпеки підприємства?
17. Якими є показники безпеки підприємства у фінансовій сфері?
18. Якими є показники безпеки підприємства у кадровій сфері?
19. Якими є показники безпеки підприємства в інформаційній сфері?
20. Якими є показники безпеки підприємства у силовій сфері?
21. Якими є показники безпеки підприємства у ринковій сфері?
22. Якими є показники безпеки підприємства в інтерфейсній сфері?
23. Якими є показники безпеки підприємства в екологічній сфері?
24. Які існують методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства?
25. Що таке система безпеки організації?
26. Яка основна мета системи безпеки?
27. Які основні завдання системи безпеки?
28. Які об'єкти та суб'єкти безпеки?
29. Що є предметом економічної безпеки підприємства?
30. Яким є механізм реалізації безпеки?
31. Які основні функції системи безпеки?
32. Які основні засоби економічної безпеки?
33. Які є режими функціонування системи економічної безпеки?
34. Що таке концепція безпеки підприємства?
35. Яким є алгоритм побудови системи економічної безпеки підприємства?
36. У чому полягає сутність процесу адаптації та формування її бюджету?
37. У чому полягає взаємозв'язок ознак стійкості та адаптивності безпечного стану системи?
38. Чим визначається ефективність системи безпеки підприємства?

39. Які принципи гарантування економічної безпеки?
40. Що таке служба безпеки підприємства?
41. Якими є функції діяльності служби безпеки?
42. Який порядок створення служби безпеки?
43. Який порядок ліквідації служби безпеки?
44. Які ресурси необхідні для ефективної діяльності служби безпеки?
45. Як здійснюється відбір працівників в службу безпеки?
46. Що таке програма забезпечення безпеки підприємства?
47. Які особливості взаємодії служби безпеки на підприємстві з іншими підрозділами та суб'єктами зовнішнього середовища?
48. Які дії служби безпеки можливі у кризовій ситуації?
49. Які заходи загальної безпеки на підприємстві?
50. Які існують заходи протидії рекету?
51. Що таке керівництво службою безпеки підприємства і хто його здійснює?
52. Якими є повноваження начальника служби безпеки підприємства?
53. Якими є основні завдання служби режиму та охорони?
54. У чому сутність та значення комерційної інформації?
55. Що належить до категорії ділової інформації?
56. Як виявляються втрати підприємства через недотримання умов конфіденційності?
57. Що таке комерційна таємниця?
58. Яким є механізм визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю?
59. Якими є методи викрадення таємниць підприємства?
60. Чим державна таємниця відрізняється від комерційної?
61. Що таке недобросовісна конкуренція?
62. Які є форми недобросовісної конкуренції?
63. Які є способи незаконного добування інформації?
64. Що розуміється під незаконним використанням відомостей, які становлять комерційну таємницю?
65. Як визначаються втрати підприємства від порушення комерційної таємниці?
66. Які є форми і методи економічного шпигунства?
67. У чому суть та особливості ділової розвідки?
68. Які існують внутрішні та зовнішні джерела інформації ділової розвідки?

69. Яким чином впливає науково-технічний прогрес на розвиток економічної розвідки?
70. У чому особливості історичного розвитку ділової розвідки?
71. Яка специфіка створення розвідувальних структур у системі безпеки підприємства?
72. У чому суть діяльності ділової розвідки?
73. За якими критеріями доцільно оцінювати джерела та зміст інформації, що отримала ділова розвідка?
74. Які можливі напрями перевірки ділового партнера?
75. Чим відрізняється ділова розвідка від промислового шпигунства?
76. Які основні переваги підприємства з сильною структурою ділової розвідки?
77. Яка роль ділової розвідки у безпеці бізнесу?

Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки

1. У чому полягають принципові відмінності категорій інформації.
2. Причини використання ПБ.
3. Назвіть основні принципи побудови теорії ІБ.
4. Назвіть типи загроз ІБ.
5. Назвіть існуючі стандарти ІБ.
6. Приведіть цілі створення комп'ютерних мереж.
7. Що таке комп'ютерна мережа?
8. Який пристрій вперше використовувався для забезпечення доступу до головного комп'ютера з терміналів, віддалених від нього на багато сотень і тисячі кілометрів?
9. В якому році була створена комп'ютерна мережа, яка стала відправною точкою для створення першої і найвідомішої нині глобальної мережі – Інтернет?
10. Що таке мережна технологія?
11. Що таке Intranet-технології?
12. Які мережі відносяться до телекомунікаційних мереж?
13. Які критерії є підставою для класифікації мереж?
14. Які бувають мережі за ступенем географічного розповсюдження?
15. Яка мережа призначена для відносно невеликих за масштабом підприємств, офісів і т. п.?

16. Які бувають комп'ютерні мережі за призначенням?
17. До якого типу мереж відноситься мережа навчальної лабораторії?
18. У чому принципова різниця між доступом до ресурсів "На рівні ресурсів" і "На рівні користувача".
19. Перерахуйте перелік дозволів, які можна встановити для папки. Чи відрізняється він від переліку дозволів для файлів?
20. Які частини URL можна опускати при завданні адреси Web-сторінки?
21. Що таке пошукова машина?
22. Назвіть відомі вам пошукові сервери.
23. Що таке портал? Назвіть адреси URL відомих порталів.
24. Назвіть можливості і переваги електронної пошти.
25. Призначення і взаємодія серверів POP3, SMTP?
26. У яких форматах можуть відправлятися поштові повідомлення? За допомогою якої команди це встановлюється?
27. Назвіть адреси електронної пошти вашої організації, вашого провайдера, вашого комп'ютера в локальній мережі.
28. Для чого служить доменне ім'я?
29. За якою схемою здійснюється перетворення адресу?
30. Для чого застосовується команда ping ya.ru?
31. Якими критеріями характеризується мережа?
32. Що таке ідеальна мережа?
33. Чим характеризується продуктивність мереж?
34. Що дозволяє виявити використання каналів витоку інформації.
35. Назвіть основні принципи побудови каналів витоку інформації.
36. Назвіть типи таємних каналів витоку інформації.
37. Назвіть основні принципи побудови ліцензійної й сертифікаційної діяльності в області ІБ.
38. Назвіть закони та положення України, які регламентують відповідальність за порушення ІБ.
39. Назвіть області використання патентного й авторського права.
40. Назвіть достоїнства ГУКБ на підприємстві.
41. Назвіть типи брандмауерів та файерволів.
42. Яку кримінальну відповідальність визначають закони України за комп'ютерні злочини?
43. Що таке цифровий підпис?
44. Назвіть закони України, що визначають статус електронного підпису.

45. Дайте визначення ПБ.
46. Дайте визначення систем попередження вторгнення.
47. У чому полягають принципові відмінності систем визначення вторгнення.
48. Области використання систем автентифікації та ідентифікації.
49. Назвіть основні принципи міжнародних стандартів управління ІБ.
50. Назвіть типи устаткування, використовувані в ПБ.
51. Чому виникла необхідність у захисті комп'ютерів?
52. Що таке інформаційна безпека?
53. Що таке захист інформації?
54. Чому безпека – це процес, а не кінцевий результат?
55. На яких категоріях базується інформаційна безпека?
56. Перерахуйте критерії, за якими можна класифікувати погрози інформації?
57. Що відноситься до шкідливого програмного забезпечення?
58. Які методи захисту інформації ви знаєте?
59. Що таке ідентифікація?
60. Що таке автентифікація користувача?
61. Яким чином здійснюється автентифікація користувача?
62. Які три речі можуть використовуватися для встановлення достовірності особи?
63. Назвіть два типи біометричних систем.
64. Які методи захисту інформації відносяться до формальних засобів?
65. Чим відрізняються методи спонукання від методів примушення. Приведіть приклади засобів, які реалізують ці методи.
66. Чому фізичний захист не може гарантувати безпеку?
67. Що таке електронний документ?
68. Для чого і як здійснюється сертифікація часу?
69. Назвіть основні помилки при виборі паролів.
70. Чому для розшифрування повідомлень, зашифрованих методом перестановки, марно застосовувати частотний аналіз для злому?
71. Приведіть приклад шифрування по методу перемножування матриць.
72. Назвіть найефективніший метод захисту інформації в бездротових мережах.

Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі

1. Назвіть типи протоколів автентифікації.
2. Дайте визначення брандмауера.
3. Дайте визначення файрвола.
4. У чому полягають принципові відмінності брандмауерів та файрволів.
5. Області використання технології захисту мережі – IPSec.
6. Назвіть основні принципи побудови програмних засобів запобігання несанкціонованого доступу.
7. Назвіть типи брандмауерів та файрволів.
8. Назвіть основні принципи побудови ліцензійної й сертифікаційної діяльності в області ІБ.
9. Назвіть закони та положення України, які регламентують відповідальність за порушення ІБ.
10. Назвіть області використання патентного й авторського права.
11. Назвіть переваги ГУКБ на підприємстві.

10. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативні заняття (ІКЗ) – вид навчального заняття, при якому студент отримує від викладача відповіді на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Кожна кафедра складає розклад консультацій із зазначенням днів, часу, місця їх проведення та викладачів, які консультують. ІКЗ проводяться, як правило, індивідуально. Вони мають на меті роз'яснення питань, які виникають у тих, хто навчається, при самостійному вивченні навчального матеріалу та виконанні домашніх завдань, поглиблення та закріплення знань з окремих питань та тем дисциплін, надання методичної допомоги у виборі раціональних методів самостійної роботи. При необхідності можуть проводитись і групові ІКЗ.

Відвідання ІКЗ студентами добровільне. Проте, кафедри можуть викликати на співбесіду тих студентів, які у процесі навчання не показують твердих знань і, на думку викладачів, не працюють над дисципліною. Консультуючи студентів, викладач одночасно знайомиться з тим, як вони вивчають рекомендовану літературу, дає поради та вказівки про методи роботи над навчальним матеріалом, які сприяють глибокому та міцному його засвоєнню.

ІКЗ не слід перетворювати у додаткові заняття. На них не рекомендується виконувати за тих, хто навчається, або спільно з ними домашні завдання. Зі спеціальних та технічних дисциплін не допускається розкриття рішень, які ті, хто навчається, повинні приймати самостійно. Консультації не повинні перетворюватися в "стандартну" форму навчання студентів перед заліками та екзаменами. Вони також не є формою перевірки знань. Знання навчальної дисципліни, які показані студентами у ході ІКЗ, не повинні впливати на екзаменаційну або залікову оцінку.

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі: індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль тощо.

Індивідуально-консультативна робота з теоретичної частини дисципліни проводиться у вигляді:

- 1) індивідуальних консультацій (запитання – відповідь стосовно проблемних питань теоретичного матеріалу дисципліни);
- 2) групових консультацій (розгляд типових прикладів, практики впровадження та використання нових методів та методик у виробничу практику).

Індивідуально-консультативна робота з практичної частини дисципліни проводиться у вигляді:

- 1) індивідуальних консультацій (розгляд практичних завдань стосовно яких виникли запитання);
- 2) групових консультацій (розгляд практичних ситуацій, рольових ігор, які потребують колективного обговорення).

Індивідуально-консультативна робота для комплексної оцінки засвоєння програмного матеріалу проводиться у вигляді:

- 1) індивідуального захисту самостійних та індивідуальних завдань;
- 2) підготовки есе для виступу на науковому семінарі,
- 3) підготовки есе для виступу на науковій конференції.

11. Методики активізації процесу навчання

При викладенні навчальної дисципліни для активізації навчального процесу передбачено застосування сучасних навчальних технологій, таких як: проблемні лекції, роботи в малих групах, розігрування ігрових ситуацій, "мозковий штурм". Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни наведений в табл. 4.

**Розподіл форм та методів активізації процесу навчання
за темами навчальної дисципліни**

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Змістовний модуль 1. Організація економічної безпеки підприємства	
Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки	Семінар-дискусія на тему: "Визначення особливостей забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів в Україні в рамках національної економічної безпеки"
Тема 2. Індикатори та складові економічної безпеки підприємства	Робота в малих групах у процесі визначення показників безпеки підприємства у фінансовій, кадровій, інформаційній, силовій, ринковій, інтерфейсній та екологічній сферах; презентація роботи в малих групах
Тема 3. Система економічної безпеки підприємства	Проблемна лекція на тему: "Механізм реалізації безпеки"; міні-лекція на тему: "Основні стратегії в менеджменті безпеки підприємства"; семінар-дискусія на тему: "Формування системи безпеки діяльності підприємства в умовах розробки та реалізації інноваційних проектів"
Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства	Семінар-дискусія на тему: "Відбір працівників на роботу в службу безпеки"; робота в малих групах в процесі визначення особливостей забезпечення діяльності служби безпеки інформаційними ресурсами за такими блоками – "Середовище функціонування підприємства", "Стан безпеки всередині підприємства" та "Внутрішньоорганізаційна діяльність служби безпеки"; презентація роботи в малих групах
Тема 5. Недобросовісна конкуренція та захист комерційної таємниці	Міні-лекція на тему: "Форми недобросовісної конкуренції"; семінар-дискусія на тему: "Незаконне використання відомостей, що становлять комерційну таємницю"
Тема 6. Ділова розвідка	Семінар-дискусія на тему: "Вплив науково-технічного прогресу на розвиток ділової розвідки"; семінар-дискусія на тему: "Основні переваги компанії, що має сильну структуру ділової розвідки"
Змістовний модуль 2. Основи інформаційної безпеки	
Тема 7. Загальні принципи безпеки інформаційних технологій	Кейс "Складові систем економічної та інформаційної безпеки, що використовуються на підприємстві"
Тема 8. Канали витоку інформації	Міні-лекція "Механізми попередження втрат інформації по каналах витоку інформації"

1	2
Тема 9. Організація інформаційної безпеки на підприємстві	Проблемна лекція з питання вибору програмних засобів для ефективного впровадження або вдосконалення інформаційної безпеки на підприємстві. Ділова гра "Обґрунтування вибору програмних засобів для підвищення рівня ефективності інформаційної безпеки на підприємстві"
Змістовний модуль 3. Особливості застосування ІБ у бізнесі	
Тема 10. Організація інформаційної безпеки комп'ютерних мереж	Проблемна лекція з питання "Організація конфігурування брандмауерів та файрволів, які розташовані на базі серверу". Презентація результатів роботи в малих групах.
Тема 11. Правові основи ІБ	Проблемна лекція "Обґрунтування вибору ГУКБ".

Проблемні лекції – спрямовані на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздачею студентам під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного розмірковування, проте лектор сам відповідає на них, не чекаючи відповідей студентів. Система питань в ході лекції відіграє активізуючу роль, примушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

Міні-лекції – передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження.

Робота в малих групах – використовується з метою активізації роботи студентів при проведенні семінарських і практичних занять. Це так звані групи психологічного комфорту, де кожен учасник відіграє свою особливу роль і певними своїми якостями доповнює інших. Використання цієї технології дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Семінари-дискусії – передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Мозкові атаки – це метод розв'язання невідкладних завдань за дуже обмежений час. Сутність його полягає в тому, щоб висловити як найбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій) – дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських ат інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Презентації – виступи перед аудиторією – використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів і послуг.

Рольові ігри (інсценізації) – форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Модерація – це метод, який допомагає групам розглядати теми, проблеми, задачі зосереджуючись на змісті цілеспрямовано і ефективно при самостійній участі кожного у вільній колегіальній атмосфері. Модерація як спосіб проведення обговорення, швидко призводить до конкретних результатів, дає можливість всім присутнім брати участь в процесі вироблення рішень, відчуваючи при цьому свою повну відповідальність за результат.

12. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів

У процесі навчання студенти отримають необхідні знання під час лекційних занять, виконуючи лабораторні завдання з економічної та інформаційної безпека підприємств.

Оцінювання знань, умінь та навичок студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лек-

ційні, практичні, семінарські та лабораторні заняття, а також самостійну роботу та виконання індивідуальних завдань.

Перевірка та оцінювання знань студентів може проводитись кількома методами:

1. Оцінювання знань студента під час лабораторних та практичних занять.
2. Оцінювання виконання індивідуального завдання.
3. Написання есе.
4. Виконання завдань для самостійної роботи.
5. Проведення проміжного контролю.
6. Проведення поточно-модульного контролю.
7. Проведення підсумкового контролю.

Порядок поточного оцінювання знань студентів

Поточне оцінювання здійснюється під час проведення лабораторних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- 1) активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни; відвідування занять;
- 2) виконання індивідуального завдання;
- 3) виконання проміжного контролю;
- 4) виконання модульного контрольного завдання.

Контроль систематичного виконання завдань та активності на заняттях

Оцінювання проводиться за 12-бальною шкалою за такими критеріями:

- 1) розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- 2) ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- 3) знайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- 4) уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді задачі оброблення облікової інформації, розробленні постановки задачі, алгоритму та технології її вирішення, технологічного забезпечення при виконанні індивідуальних завдань, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- 5) логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

12 балів. Студент володіє системними знаннями навчального матеріалу та ефективно їх застосовує для виконання завдань, що передбачені навчальною програмою. Відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення. Студент вміє самостійно знаходити та використовувати джерела теоретико-практичної інформації та оцінювати її. Встановлює причинно-наслідкові міжпредметні зв'язки, робить аргументовані висновки. Правильно й усвідомлено використовує всю отриману документацію в межах навчальної програми, бездоганно виконує завдання, як з використанням типового алгоритму (послідовності дій), так і за самостійно розробленим алгоритмом. Має пізнавально-творчий інтерес до обраної спеціальності.

11 балів. Студент володіє узагальненими знаннями навчального матеріалу в повному обсязі та здатний використовувати їх для виконання всіх передбачених навчальною програмою завдань. Відповідь студента повна, правильна, логічна та містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу. Вміє самостійно знаходити і користуватися джерелами теоретико-практичної інформації та оцінювати її. Встановлює причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки. Робить аргументовані висновки, правильно та усвідомлено застосовує всі види отриманої інформації. Завдання виконує правильно, у повному обсязі, як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом. При відповіді та виконанні завдань припускається незначних неточностей, які самостійно виявляє та виправляє. Має пізнавально-творчий інтерес до обраної спеціальності.

10 балів. Студент вміє усвідомлено засвоювати нову економічну інформацію в обсязі, що передбачено програмою. Володіє глибокими знаннями навчального матеріалу та здатний їх правильно використовувати для виконання завдань. Відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз та систематизацію. Студент встановлює причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки, робить аргументовані висновки з незначною консультацією викладача. Вміє самостійно користуватися джерелами теоретико-практичної інформації і правильно застосовує отриману інформацію. Завдання виконує в цілому правильно, в повному обсязі, як з використанням типового алгоритму, так і в дещо змінених умовах. При відповіді та виконанні завдань припускається окремих неточностей, які може виправити самостійно. Має пізнавально-творчий інтерес до обраної спеціальності.

9 балів. Студент володіє основним навчальним матеріалом в усній, письмовій та графічній формах і застосовує його при виконанні завдань, як в типових, так і в дещо ускладнених умовах. Дає визначення основних понять, аналізує, порівнює та систематизує інформацію, встановлює зв'язок з вирішуваними питаннями та робить висновки. Його відповідь в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована. Студент виконує завдання за типовим алгоритмом з консультацією викладача, усвідомлено користується довідковою інформацією. При відповіді та виконанні завдань припускається несуттєвих помилок, які може виправити.

8 балів. Студент самостійно з розумінням відтворює основний навчальний матеріал та застосовує його при виконанні завдань в типових умовах (стандартних ситуаціях). Дає визначення основних понять, аналізує, порівнює інформацію, встановлює її зв'язок з вирішуваною проблемою та робить висновки. Відповідь в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована. Студент виконує завдання за типовим алгоритмом з консультативною допомогою викладача, усвідомлено користується довідковою інформацією. При відповіді та виконанні завдань припускається несуттєвих помилок, які частково виправляє. Охайно оформлює виконані завдання.

7 балів. Студент самостійно з розумінням відтворює сутність основних положень навчального матеріалу та застосовує його при виконанні завдань в типових умовах. Дає визначення основних понять, категорій та законів, аналізує, робить висновки. Його відповідь в цілому правильна, але містить неточності та недостатньо обґрунтована. Виконує завдання за типовим алгоритмом з консультативною допомогою викладача. Користується довідковою інформацією. При відповіді та виконанні завдань припускається несуттєвих помилок, які частково виправляє.

6 балів. Студент без достатнього розуміння відтворює основний навчальний матеріал та виконує завдання з епізодичною допомогою викладача. З окремими помилками дає визначення основних понять, категорій, законів. Може частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки. При відповіді та виконанні завдань припускається несуттєвих помилок.

5 балів. Студент на рівні запам'ятовування без достатнього розуміння відтворює основні положення навчального матеріалу та виконує завдання з частковою допомогою викладача. З помилками дає визначення основних понять, може частково обґрунтувати та проаналізувати

свою відповідь. Під час відповіді та виконання завдань припускається помилок, які самостійно виправити не може.

4 бала. Студент на рівні запам'ятовування без розуміння відтворює навчальний матеріал та виконує завдання з допомогою викладача. Стикається зі значними труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів. Під час відповіді та виконання завдань припускається значної кількості помилок, які самостійно виправити не може.

3 бала. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

2 бала. Студент володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, викладає його уривчастими реченнями, не виявляє здатності викласти думку на елементарному рівні.

1 бал. Студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що позначається студентом окремими словами чи реченнями.

При оцінюванні індивідуальних завдань увага також приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка на розсуд викладача, буде знижена.

Оцінювання знань студента під час виконання завдань для есе проводиться за 12-бальною шкалою.

Есе є додатковою частиною самостійної роботи студента над навчальною дисципліною. Мета есе – поглиблення теоретичних знань, набутих студентами в процесі вивчення дисципліни.

Написання есе має сприяти глибшому засвоєнню студентами навчальної дисципліни, спонукає ґрунтовно вивчати нормативно-законодавчу базу, статистичні матеріали, спеціальні наукові видання вітчизняних і закордонних авторів, у яких розглядаються питання впровадження та ефективного використання інформаційних систем і технологій.

Першим етапом написання есе є вибір теми. Студенти обирають тему есе за власним розсудом, але відповідно до тематики есе, визначеної кафедрою. За погодженням з викладачем студент може підготувати есе на іншу тему, якої немає у цьому переліку.

Після вибору теми студент повинен розробити й вкласти в письмовій формі його план. План теми слід розробляти після ознайомлення з літературними джерелами, які висвітлюють ті чи інші питання і проблеми з теми дослідження.

План має включати лише ті питання, які безпосередньо стосуються теми і дають змогу повно і глибоко розкрити її.

Писати есе слід на білих аркушах стандартного формату А4, які треба зшити будь-яким способом.

Титульний аркуш есе повинен мати такий зміст: назва університету; назва кафедри; назва навчальної дисципліни; тема есе; прізвище, ініціали студента, навчальна дисципліна, номер академічної групи; дата подання есе викладачу на перевірку (день, місяць, рік).

За титульним аркушем слідує план есе, в якому треба виділити вступ, два – три підрозділи основного змісту, висновки та список використаної літератури, додатки.

Складні таблиці, які не вміщуються в тексті, а також інші допоміжні матеріали включаються в додатки до роботи. При цьому в тексті на них робляться відповідні посилання.

Усі аркуші слід пронумерувати – порядковий номер ставиться в правому верхньому куточку сторінки, при цьому нумерація починається з першого аркуша після вступу.

У кінці есе подається повний список використаних джерел. Його необхідно скласти у певному порядку: спочатку наводяться законодавчі та нормативні акти, статистичні довідники, загальна та спеціальна література за алфавітом.

Есе має бути виконано і подано викладачу не пізніше зазначеної в навчальному плані дати.

Есе оцінюється за критеріями:

самостійності виконання;

логічності та деталізації плану;

повноти й глибини розкриття теми;

наявності ілюстрацій (таблиці, рисунки, схеми, тощо);

кількості використаних джерел (не менше десяти);

використання цифрової інформації та відображення практичного досвіду;

наявність конкретних пропозицій і прогнозів з обов'язковим посиланням на використані літературні джерела;

якості оформлення.

Підготовка якісного есе може бути додатковою умовою отримання студентом позитивної підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Проміжний модульний контроль

Проміжний модульний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом матеріалу лекційного модуля та вміння застосувати його для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді тестування. При цьому тестове завдання може містити як запитання, що стосуються суто теоретичного матеріалу, так і запитання, спрямовані на вирішення невеличкого практичного завдання.

Тестове завдання містить запитання одиничного і множинного вибору різного рівня складності. Для оцінювання рівня відповідей студентів на тестові завдання використовуються такі критерії оцінювання:

оцінка "відмінно" (12 – 10 балів) – виставляється у випадку, якщо студент правильно відповів на 20 – 18 тестових запитань;

оцінка "дуже добре" (9 балів) – 17 – 16 правильних відповідей;

оцінка "добре" (8 – 7 балів) – 15 – 13 правильних відповідей;

оцінка "задовільно" (6 балів) – 12 – 10 правильних відповідей;

оцінка "достатньо" (5 – 4 балів) – 9 – 7 правильних відповідей;

оцінка "незадовільно" (3 бали) – 6 – 5 правильних відповідей;

оцінка "незадовільно" (2 – 1 бали) – 4 – 2 правильних відповідей.

Тести для проміжного контролю обираються із загального переліку тестів за відповідними модулями.

Метою вирішення тестових завдань з навчальної дисципліни є засвоєння студентами теоретичних знань з ІБ в середовищі певної інформаційної системи з використанням інформаційних технологій, придбання практичних вмінь та навичок в розробленні постановки задачі, її алгоритму та технологічного забезпечення.

Відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти тестові завдання спрямовані на забезпечення виконання студентами виробничих функцій (технічних, виконавських, проектувальних, організаційних), задач діяльності (професійних, соціально-виробничих і соціально-побутових) та класів задач діяльності (стереотипних, діагностичних і евристичних), згідно яких має здійснюватися підготовка фахівця певного рівня кваліфікації.

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Індивідуальне завдання оцінюється за такими критеріями:

1) самостійність виконання;

2) логічність та послідовність викладення матеріалу;

- 3) повнота розкриття теми (проблемної ситуації чи практичного завдання);
- 4) обґрунтованість висновків;
- 5) використання статистичної інформації та додаткових літературних джерел;
- 6) наявність конкретних пропозицій;
- 7) якість оформлення.

Проведення поточно-модульного контролю

Поточно-модульний контроль здійснюється та оцінюється за двома складовими: практичний модульний контроль і лекційний (теоретичний) модульний контроль. Оцінка за практичну складову модульного контролю виставляється за результатами оцінювання знань студента під час лабораторних занять, виконання індивідуального завдання та проміжного тестового контролю згідно з графіком навчального процесу.

Лекційний модульний контроль здійснюється у письмовій формі за відповідними білетами. Структура білетів з модульного контролю аналогічна структурі білетів з письмового іспиту.

Для підведення підсумків роботи студентів із змістовного модуля виставляється підсумкова оцінка з поточно-модульного контролю, яка враховує оцінки за практичний модульний контроль і лекційний модульний контроль.

Таким чином після вивчення тем 1 – 6 (модуль 1) студенти денної форми виконують завдання до модуля 1, тем 7 – 9 (модуль 2) студенти денної форми виконують завдання до модуля 2. Відповідно, після вивчення тем 10 – 11 (модуль 3) – завдання до модуля 3.

Завдання модульного контролю містить завдання з лекційного модуля та завдання з практичного модуля (стереотипне, діагностичне та евристичне).

Зразок завдань до модуля 1 – 3

Варіант 1

Завдання 1

1. Представте схему послідовності етапів управління ризиками на підприємстві.

2. Назвіть найбільш ймовірні загрози економічній безпеці комерційного підприємства, що функціонує в українській економіці.

3. Підприємство планує поступове збільшення обсягів виробництва. Яких умов в даному випадку має дотримуватися підприємство з метою забезпечення відповідного рівня економічної безпеки?

4. На вашу думку, ризик – це небезпека? Обґрунтуйте відповідь.

Завдання 2

Вітчизняне підприємство "Будинок моди" займає провідне місце на українському ринку з виготовлення і продажу трикотажної продукції. Підприємство є відносно молодим, але за короткий проміжок часу здобуло прихильність великої кількості споживачів. "Будинок моди" спеціалізується на виробництві жіночого, чоловічого та дитячого трикотажу. Його продукція набула високої популярності та попиту, що обумовлено: якістю, широким спектром асортиментної групи для задоволення різновікових категорій споживачів. У асортиментну групу товарів входять: жіночі ділові та святкові костюми, сукні, светри, брюки, пальто, шарфи, хустки.

Необхідно:

визначити осіб, зацікавлених у діяльності підприємства та спроможних порушити його економічну безпеку, а також коло їх інформаційних потреб;

обґрунтувати склад джерел інформації, якими можливо скористатися з метою порушення економічної безпеки підприємства;

аргументувати перелік економічних рішень, які будуть обґрунтовані за допомогою зібраної інформації.

Результати роботи доцільно оформити у вигляді таблиці:

Зацікавлена особа	Інформаційні потреби	Джерела інформації	Економічні рішення, що порушують економічну безпеку підприємства

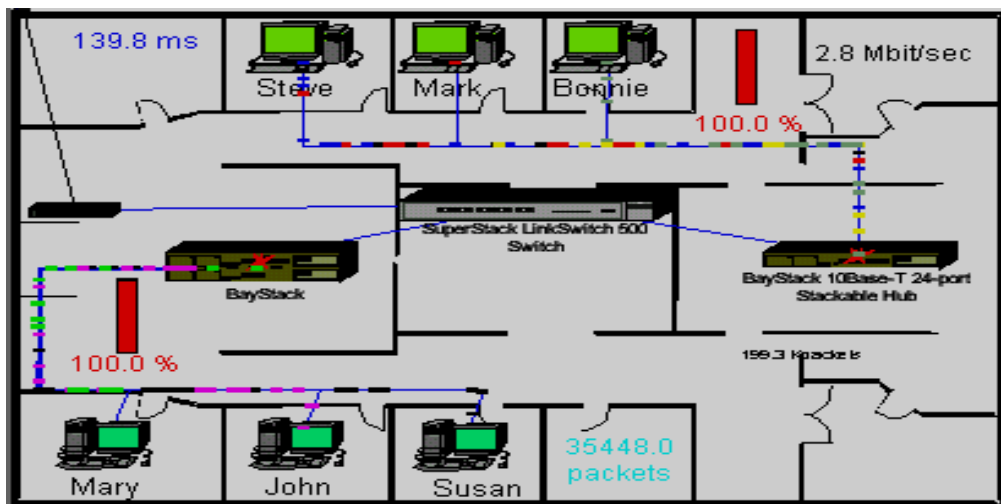
Завдання 3

1. Охарактеризувати забезпечуючі підсистеми ІБ.
2. Тестові завдання одиничного і множинного вибору.

Завдання 4

Навести приклади організаційних дій при розробці системи ІБ на підприємстві.

Визначити всі елементи логічної та фізичної структури у наведеної мережі при формуванні топологічної схеми у структурі ПБ.

Завдання 5

Розробити ПБ на підприємстві.

Викладач _____

Критерії оцінювання знань студентів

Завдання з навчальної дисципліни складається з 5 завдань: завдання 1, 3 – стереотипне, 2, 4 – діагностичне, завдання 5 – евристичне. Оцінювання рівня знань, вмінь та навичок студента при виконанні завдань здійснюється за дванадцятибальною системою. Загальна оцінка за виконання завдань визначається як сума балів, отриманих за кожне з завдань окремо. Максимальна кількість балів, яка може бути отримана за виконання кожного з 5 завдань, наведена в табл. 5.

Таблиця 5

Максимальна кількість балів за виконання завдань з навчальної дисципліни

Завдання	Максимальна кількість балів
1	2
Завдання 1 (спрямоване на визначення рівня знань студента щодо теоретичного підґрунтя управління економічною безпекою підприємств)	2
Завдання 2 (спрямоване на визначення рівня вмінь та навичок студента щодо аналізу факторів, що впливають на зміну фінансової складової економічної безпеки підприємства)	2

1	2
Завдання 3 (спрямоване на визначення рівня знань студента щодо розрахунку параметрів, що витрачається під час використання одиничного та множинного методів за допомогою ПК)	2
Завдання 4 (спрямоване на визначення рівня вмінь та навичок студента щодо надання рекомендацій для поліпшення рівня інформаційної безпеки системи (ПК) при формуванні топологічної схеми у структурі ПБ)	3
Завдання 5 (спрямоване на визначення рівня вмінь та навичок студента щодо аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів, які слід враховувати при управлінні політикою безпекою підприємства в умовах, що швидко змінюються)	3

Оцінювання рівня знань, вмінь та навичок студента при виконанні завдань з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до критеріїв, які наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Критерії оцінювання виконання студентами завдань з навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства"

Кількість балів	Критерії оцінювання
1	2
Завдання 1	
2	Студент виявляє глибокі та узагальнені знання матеріалу, характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, наводить актуальні приклади із сучасного становища країни, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми
1	Студент не в повній мірі виявляє основні знання навчального матеріалу, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не в повній мірі володіє сучасним становищем в Україні, наводить приклади, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми, але вони не досить вдалі
0,5	Студент без розуміння застосовує навчальний матеріал, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не володіє сучасним становищем в Україні, не наводить приклади, робить нечіткі висновки щодо розв'язуваної проблеми
0	Наявність невдалої спроби виконання завдання або її відсутність взагалі
Завдання 2	
2	Завдання виконано з використанням типового алгоритму з творчим підходом. Всі етапи вирішення аргументовані. Висновки обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на високому рівні

1	2
1	Завдання виконано в цілому правильно, але мають місце певні помилки. Наведено неповні висновки за отриманими результатами вирішення завдання або вони відсутні взагалі
0,5	Студент припускається значної кількості помилок на всіх етапах вирішення завдання та одержує невірний результат, стикається зі значними труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів
0	Наявність невдалої спроби вирішення завдання або її відсутність взагалі
Завдання 3	
2	Завдання виконано з використанням типового алгоритму з творчим підходом. Всі етапи вирішення аргументовані. Висновки обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на високому рівні
1	Завдання виконано в цілому правильно з використанням типового алгоритму, але мають місце певні помилки. Наведено неповні висновки за отриманими результатами вирішення завдання або вони відсутні взагалі
0,5	Студент стикається зі значними труднощами при виконанні завдання, припускається значної кількості помилок на всіх етапах вирішення та одержує неправильний результат
0	Наявність невдалої спроби вирішення завдання або її відсутність взагалі
Завдання 4	
3	Завдання виконано з використанням типового алгоритму з творчим підходом. Всі етапи вирішення аргументовані. Висновки обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на високому рівні
2	Завдання виконано в цілому правильно з використанням типового алгоритму, але мають місце певні помилки. Наведено неповні висновки за отриманими результатами вирішення завдання або вони відсутні взагалі
1	Студент стикається зі значними труднощами при виконанні завдання, припускається значної кількості помилок на всіх етапах вирішення та одержує невірний результат
0	Наявність невдалої спроби вирішення завдання або її відсутність взагалі
Завдання 5	
3	Виконання завдання бездоганне, мають місце оригінальні версії щодо пояснення ситуації. Висновки аргументовані та обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на високому рівні
2	Завдання виконано в цілому правильно, але мають місце певні помилки та неточності. Висновки недостатньо аргументовані та обґрунтовані
1	Студент припускається значної кількості помилок на всіх етапах вирішення завдання, стикається із значними труднощами при аналізі ситуації, робить нечіткі висновки, або вони відсутні взагалі
0	Наявність невдалої спроби виконання завдання або її відсутність взагалі

Отже, відповідно до інформації, наведеної у табл. 6, загальна оцінка виконання студентами завдань з навчальної дисципліни ставиться з урахуванням таких критеріїв.

Оцінка 12 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент виявляє системні знання навчального матеріалу на бездоганно якісному рівні, демонструє знання, які є поза межами навчальної програми щодо поставленого запитання, володіє сучасним становищем в Україні, характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, наводить актуальні приклади, робить свої умовиводи та висновки щодо розв'язуваної проблеми. *Виконання евристичних завдань* бездоганне, мають місце оригінальні версії щодо вирішення. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення має бути акуратним, висновки аргументовані та обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на дуже високому рівні.

Оцінка 11 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент виявляє глибокі та узагальнені знання матеріалу, що передбачений навчальною програмою, характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, наводить приклади із сучасного становища країни, робить свої умовиводи та висновки щодо розв'язуваної проблеми. *Евристичні завдання* виконуються з використанням типового алгоритму з творчим підходом. Всі етапи вирішення аргументовані. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення має бути акуратним, висновки аргументовані та обґрунтовані, викладені у логічній послідовності на високому рівні.

Оцінка 10 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент виявляє узагальнені знання навчального матеріалу, що передбачений програмою, наводить приклади із сучасного становища країни, характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, робить свої умовиводи та висновки щодо розв'язуваної проблеми. *Евристичні завдання* виконуються з використанням типового алгоритму з творчим підходом, але при їх вирішенні студент припускається окремих неточностей, які суттєво не впливають на результат. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення має бути акуратним, містити обґрунтовані висновки, викладені у логічній послідовності.

Оцінка 9 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент досить вдало виявляє основні знання матеріалу, що передбачений навчальною програмою, володіє сучасним становищем в Україні, але недостатньо чітко характеризує зазначені процеси за

допомогою статистичного матеріалу, наводить актуальні приклади, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми. *Евристичні завдання* виконуються в цілому правильно, при їх виконанні студент припускається окремих несуттєвих помилок, або наводить не зовсім повні висновки за отриманими результатами вирішення завдань. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення має бути акуратним, висновки аргументовані та обґрунтовані, викладені у логічній послідовності.

Оцінка 8 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент виявляє основні знання матеріалу, що передбачений навчальною програмою, але не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, володіє сучасним становищем в Україні, наводить актуальні приклади, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми. *Евристичні завдання* виконуються в цілому правильно, але з незначними помилками (тобто методичний підхід до вирішення завдання є вірним, але припущені неточності у розрахунках певних показників). *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення має бути акуратним, однак висновки недостатньо повні та аргументовані або не викладені у логічній послідовності.

Оцінка 7 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент не в повній мірі виявляє основні знання навчального матеріалу, що передбачений програмою, не демонструє знання, які є поза межами навчальної програми щодо поставленого запитання, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не в повній мірі володіє сучасним становищем в Україні, наводить приклади, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми, але вони не досить вдалі. *Евристичні завдання* виконуються в цілому правильно, але з арифметичними помилками, які призводять до неправильного результату. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення є недостатньо акуратним, висновки не досить повні та обґрунтовані, не викладені у логічній послідовності.

Оцінка 6 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, що передбачений навчальною програмою, не демонструє знання, які є поза межами навчальної програми щодо поставленого запитання, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не володіє сучасним становищем в Україні, наводить приклади, робить свої висновки щодо розв'язуваної проблеми, але вони не досить доречні. *Евристичні завдання* виконуються правильно лише час-

тково, з арифметичними помилками, які призводять до неправильного результату. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення є не достатньо акуратним, висновки неаргументовані, не викладені у логічній послідовності.

Оцінка 5 балів ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент без розуміння застосовує навчальний матеріал, що передбачений навчальною програмою, не демонструє знання, які є поза межами навчальної програми щодо поставленого запитання, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не володіє сучасним становищем в Україні, не наводить приклади, робить нечіткі висновки щодо розв'язуваної проблеми. *При виконанні евристичних завдань* студент припускається помилок на всіх етапах рішення та одержує неправильний результат. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення є неакуратним, висновки неаргументовані, необґрунтовані, не викладені у логічній послідовності.

Оцінка 4 бали ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент частково застосовує навчальний матеріал, але не розуміє його суті, не демонструє знання, які є поза межами навчальної програми щодо поставленого запитання, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не володіє сучасним становищем в Україні, не наводить приклади, робить недоречні висновки щодо розв'язуваної проблеми. *При виконанні евристичних завдань* студент припускається великої кількості значних помилок на всіх етапах вирішення та одержує невірний результат, стикається зі значними труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення є неакуратним, висновки неаргументовані, необґрунтовані, не викладені у логічній послідовності та майже не пов'язані з основною відповіддю.

Оцінка 3 бали ставиться за таких умов. *При виконанні діагностичних завдань* студент неправильно застосовує навчальний матеріал, не характеризує зазначені процеси за допомогою статистичного матеріалу, не володіє сучасним становищем в Україні, не наводить приклади, не робить висновки, пов'язані з розв'язуваною проблемою. *При виконанні евристичних завдань* студент припускається досить великої кількості грубих помилок і отримує неправильний результат, стикається зі значними труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів. *Відносно всіх завдань* оформлення вирішення є неакуратним, висновки або не аргументовані та майже не пов'язані з основною відповіддю, або взагалі відсутні.

Оцінка 2 бали ставиться за умови наявності спроби вирішення завдань екзаменаційного білета, володіння навчальним матеріалом на елементарному рівні засвоєння, висловлення його окремими реченнями.

Оцінка 1 бал ставиться за умови наявності невдалої спроби вирішення деяких завдань екзаменаційного білета, володіння навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання та відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, які відображаються студентом окремими словами або простими реченнями.

Для підведення підсумків роботи студентів з навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства" виставляється загальна оцінка, яка враховує оцінки з кожного виду контролю (дві оцінки поточно-модульного контролю за роботу протягом семестру з коефіцієнтом 0,4 та оцінка за результатами підсумкового контролю з коефіцієнтом 0,6).

Підсумкова оцінка з дисципліни згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS конвертується в підсумкову оцінку за шкалою ECTS.

Таблиця 7

Переведення показників успішності знань студентів ХНЕУ в систему оцінювання за шкалою ECTS

Відсоток студентів, які зазвичай успішно досягають відповідної оцінки	Оцінка за шкалою ECTS		Оцінка за бальною шкалою, що використовується в ХНЕУ	Оцінка за національною шкалою
10	відмінне виконання	A	12 – 11	відмінно
25	вище середнього рівня	B	10	
30	взагалі робота правильна, але з певною кількістю помилок	C	9 – 7	добре
25	непогано, але зі значною кількістю недоліків	D	6	задовільно
10	виконання задовольняє мінімальні критерії	E	5 – 4	
–	потрібне повторне перескладання	FX	3	незадовільно
–	повторне вивчання дисципліни	F	2 – 1	

13. Рекомендована література

13.1. Основна

1. Баяндин Н. И. Технологии безопасности бизнеса: введение в конкурентную разведку : учебн.-практ. пособ. / Баяндин Н. И. – М. : Юристь, 2002. – 320 с.
2. Безопасность информационных технологий. Методология создания систем защиты / В. В. Домарев. – К. : ООО "ТИД "ДС", 2001. – 688 с.
3. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посібн. / Реверчук А. Й., Малик Я. Й., Кульчицький І. І. та ін. – Львів : ЛФМАУП, 2000. – 192 с.
4. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
5. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку / Зубок М. І., Зубок Р. М. – К. : Істина, 2004. – 144 с.
6. Кавун С. В. Информационная безопасность в бизнесе : научное издание. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 408 с.
7. Кавун С. В. Інформаційна безпека : навч. посіб. Ч. 1. / Кавун С. В., Носов В. В., Манжай О. В. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 352 с.
8. Кавун С. В. Інформаційна безпека : навч. посіб. Ч. 2. / Кавун С. В., Носов В. В., Манжай О. В. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 196 с.
9. Кавун С. В. Інформаційна безпека : підручник / С. В. Кавун. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 368 с.
10. Кавун С. В. Лабораторний практикум з навчальної дисципліни інформаційна безпека : навч.-практ. посібн. / Кавун С. В., Носов В. В., Огурцов В. В. та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 256 с.
11. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібн. / Камлик М. І. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
12. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
13. Куркин Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия : монография / Куркин Н. В. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2004. – 284 с.

14. Низенко Е. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности : учебн. пособ. / Низенко Е. И. – К. : МАУП, 2003. – 124 с.
15. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : учебник для вузов / Е. А. Олейников. – М. : Экзамен, 2005. – 766 с.
16. Основи економічної безпеки : підручник / Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я. та ін. – Х. : Вид. НУВС, 2003. – 236 с.
17. Петренко И. Н. Безопасность экономического пространства хозяйствующего субъекта / И. Н. Петренко. – М. : Анкил, 2005. – 280 с.
18. Пономаренко В. С. Концептуальні основи економічної безпеки : монографія / В. С. Пономаренко, С. В. Кавун. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 256 с.
19. Симонович С. В. INTERTET: Лабораторія майстра : практич. посібн. з ефективних прийомів роботи в Інтернеті / С. В. Симонович, Г. А. Євсєєв, В. И. Мураховский. – М. : АСТ-ПРЕСС ; Инфорком-Пресс, 2000. – 720 с.
20. Экономическая безопасность / под ред. Е. Л. Олейникова. – М. : РЭА им. Плеханова, 2000. – 285 с.

13.2. Додаткова

21. Агафонов Г. Г. Концепции безопасности / Агафонов Г. Г., Буришев С. А., Прохоров С. Л. – К. : А-ДЕПТ, 2005. – 270 с.
22. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи / О. А. Баранов. – К. : ВД "СофтПрес", 2005. – 316 с.
23. Бруксбенк Д. Руководство по безопасности / Бруксбенк Д., Уилсон Дж. ; пер. с англ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 319 с.
24. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація : конспект лекцій / Веретенникова Г. Б. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 84 с.
25. Данільян О. Г. Національна безпека України : структура та напрямки реалізації : навч. посібн. / Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. – Х. : Фолію, 2002. – 285 с.
26. Европа на шляху до інформаційного суспільства : Збірник документів Європейської Комісії 1994 – 1995 рр. – К. : Державний комітет зв'язку та інформатизації України, 2000. – 120 с.
27. Зегжда Д. П. Как построить защищенную информационную систему / Д. П. Зегжда ; под науч. ред. Зегжды Д. П., Платонова В. В. – СПб. : Свет и родина – 95, 1997. – 312 с.

28. Іванов В. Ф. Інформаційне законодавство : український та зарубіжний досвід / В. Ф. Іванов. – К. : Київський ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Інститут журналістики, 1999. – 208 с.
29. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
30. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика : із досвіду професійного аналітика / Ковальчук Т. Т. – К. : Знання, 2004. – 638 с.
31. Крысин А. В. Безопасность предпринимательской деятельности / Крысин А. В. – М. : Финансы и кредит, 1996. – 379 с.
32. Механизмы управления экономической безопасностью / Лысенко Ю. Г., Мищенко С. Г., Руденский Р. А. и др. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 178 с.
33. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Вид. КВІЦ, 1999. – 464 с.
34. Основы экономической безопасности : учебн. пособ. / под ред. Олейникова Е. А. – М. : ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – 211 с.
35. Петренко И. Н. Безопасность экономического пространства хозяйствующего субъекта / Петренко И. Н. – М. : Анкил, 2005. – 280 с.
36. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України // Відомості Верховної ради України. – 1994. – № 31.
37. Расторгуев С. П. Філософія інформаційної війни / Расторгуев С. П. – М. : Вуз. книга, 2001. – 468 с.
38. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Реверчук Н. Й. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
39. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства : учебн. пособ. / Соснин А. С., Пригунов П. Я. – К. : Изд. Европейского университета, 2005. – 240 с.
40. Уткин Э. А. Риск-менеджмент / Уткин Э. А. – М. : ТАНДЕМ, 1998. – 288 с.
41. Филин С. А. Информационная безопасность : учебн. пособ. – М. : Изд. "Альфа-Пресс", 2006. – 412 с.
42. Экономическая безопасность : производство – финансы – банки / Под ред. В. К. Сенчагова. – М. : Финстатинформ, 1998. – 621 с.
43. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / Ярочкин В. И. – М. : Ось, 2003. – 352 с.
44. Rainbow Series. Dod Trusted Computer Systems Evaluation Criteria / Dod 5200.28 STD – Orange Book.

13.3. Ресурси мережі Інтернет

45. Компания Безопасность [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bezopasnost.biz>.
46. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dstszi.gov.ua>.
47. International Charity Foundation for History and Development of Computer Science and Technique, ICFCST. Історія розвитку інформаційних технологій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icfcst.kiev.ua/MUSEUM/IT_u.html.
48. Information Technology Security Evaluation Criteria, v. 1.2. – Office for Official publications of the European Communities, 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ssi.gouv.fr/IMG/pdf/JILv2.pdf
49. Site of FBI. – Режим доступу : www.fbi.gov.
50. The International PGP Home Page [Electronic resource]. – Access mode : www.pgpi.org.
51. Site of SecurityFocus. – Access mode : www.securityfocus.com.
52. Сайт Sysinternals. – Режим доступу : www.sysinternals.com.
53. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.zdnet.ru.
54. Журнал "Информационные технологии. Аналитические материалы" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://it.ridne.net>.
55. Історія розвитку інформаційних технологій в Україні: нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nau.kiev.ua.
56. Розвідка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rozvidka.livejournal.com/>.
57. Служба безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/>.
58. Служба економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sebweb.at.ua/>.
59. Центр информационных технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citmgu.ru>.

Зміст

Вступ	3
1. Кваліфікаційні вимоги до студентів	7
2. Тематичний план навчальної дисципліни	14
3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами	15
4. Плани лекцій	23
5. Плани лабораторних занять	32
6. Плани семінарських (практичних) занять	38
7. Індивідуальне завдання	41
7.1. Тематика ІЗ	43
7.2. Вимоги до змісту ІЗ	45
8. Самостійна робота студентів	46
8.1. Питання для самостійного опрацювання	49
9. Контрольні запитання для самодіагностики	52
10. Індивідуально-консультативна робота	58
11. Методики активізації процесу навчання	59
12. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів	62
13. Рекомендована література	78
13.1. Основна	78
13.2. Додаткова	79
13.3. Ресурси мережі Інтернет	81

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА"**

**для студентів спеціальності 8.03060101
"Менеджмент організацій і адміністрування
(за видами економічної діяльності)"
всіх форм навчання**

Укладачі: **Ястремська Олена Миколаївна
Пилипенко Андрій Анатолійович
Кавун Сергій Віталійович та ін.**

Відповідальний за випуск **Пушкар О. І.**

Редактор **Пушкар І. П.**

Коректор **Мартовицька-Максимова В. А.**

План 2012 р. Поз. № 366.

Підп. до друку

Формат 60x90 1/16. Папір MultiCopy. Друк Riso.

Ум.-друк. арк. 5,25. Обл.-вид. арк. 6,56. Тираж

прим. Зам. №

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9а

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.*

Робоча програма
навчальної дисципліни
"ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА"

для студентів спеціальності 8.03060101
"Менеджмент організацій і адміністрування
(за видами економічної діяльності)"
всіх форм навчання